

Boorn & Boerschop

**BORNE UIT DIE TIJD
GEKENSCHETST**

**80 TEKENINGEN
VAN DE 80-JARIGE
HANS LEUVERINK**

*Dominee groviedeln. Goe vordel Vorreger.
Siet alle Capittel adre oigang
siet alle andren biff van den
sayingen die runderland
adre van adreigen*

Jaargang 24 / 2014

Een uitgave van de heemkondevereniging Borne
Verschijnt 3 keer per jaar

Nummer 3

Colofon

Bestuur van de vereniging

F.A. Nijkamp (voorzitter), A.M. Velthuis, (secretaris), F.H.S.M. Mars (penningmeester), A.M.A. Haak - Beune, B.J. Hogeweg, J.I. van de Ven en H.J.M. Westerik, (leden).

Secretariaat

Welemanserf 5, 7622 HT BORNE
tel.: 074 266 70 79
e-mail: info@heemkundeborne.nl

Website

www.heemkundeborne.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 18,- per jaar; gezinslidmaatschap € 24,- per jaar.

Bank

Rabobank Borne, rek.nr. 14.56.37.409

Giro

115.75.24 t.n.v. de penningmeester van Heemkundevereniging Borne.

Redactie Boorn & Boerschop

J. Haak en A. Tanke.

Redactieadres

Van Deinsestraat 33, 7621 XL Borne.
tel.: 074 266 43 92
e-mail: boornenboerschop@ziggo.nl

Ondersteuning en advies

H. ten Thije en J.J. Grootenboer

Omslag ontwerp

J. Haak

Inzenden kopij

Aan het redactieadres. De redactie kan bij publicatie in overleg met de auteur artikelen, inkorten, splitsen en redigeren.

Uiterste inzenddatum volgende nummer

1 februari 2015

Foto's in dit blad

De redactie heeft haar uiterste best gedaan rechthebbenden te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat u rechten kunt laten gelden op afgebeelde foto's, dan kunt u zich melden bij het bestuur van de vereniging.

Verspreiding

Via boekhandel Bruna, VVV, Museum Bussemakerhuis en de penningmeester van de vereniging, allen te Borne.

Losse nummers

€ 4,00 (porto € 2,00)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Grote foto op de voorpagina

De manufacturenwinkel van Van Gelder aan de toenmalige Almeloschestraat 13. Het huidige adres is Grotestraat 212. Op de voorgrond de broers Levie en Jacob van Gelder. Achter hen, hun vader David van Gelder. Deze foto is genomen voor 1929.

Inhoud

Colofon / Inhoud	<i>Redactie</i>	1
Van de redactie	<i>Jurrie Haak</i>	2
Oale grond	<i>Marlies Mulder</i>	3
Tödden en zo	<i>Frans Claas</i>	4
Ontwikkelingen rond de Kroniek van Sweder Schele van Weleveld	<i>E.T.J.T. Kwint</i>	10
As 't doonkert	<i>Zwier Kremer</i>	12
€ 1000,- voor de Maag Lever Darm Stichting	<i>Annemie Mulders-Gordijn</i>	13
De omzwingingen van Johannes Spekreijse	<i>Hennie Kok</i>	14
Ontroerende herdenking gevallen bij Huize Lidwina	<i>Annemie Mulders-Gordijn</i>	16
Heemkunde en genealogie. Bidprentjes	<i>Ton Boswerger</i>	17
De oude schoenendoos van Catrien Tanke: een familiegeschiedenis in drie generaties	<i>Anja Tanke</i>	18
Verdwenen boerderijen op Weleveld	<i>E.T.J.T. Kwint</i>	24
Loat mer kuuln, 't löp wal lös	<i>Sybrand Lammers</i>	27
Een oude foto van een vliegtuig	<i>Gé Nijkamp en Anja Tanke</i>	28
Wat nog niet (of niet juist) in het bijnamenboek <i>De Melbuuln van Nazareth</i> staat (5)	<i>Leo Leurink</i>	30
Achter de klapduuren	<i>Johan Kwast</i>	32
Het bestuur van de Vincentiusvereniging in 1930	<i>Harry Kroeze</i>	33
Van het Bussemakerhuis	<i>Liesbeth Hassink</i>	34
Boekennieuws	<i>Jan F. Deckwitz</i>	35
Nog leverbare uitgaven		36

Van de redactie

Jurrie Haak

Mede door de medewerking van vele enthousiaste schrijvers zijn we er, volgens ons, wederom in geslaagd een mooi nieuw nummer van ons blad samen te stellen. We wensen u veel leesplezier.

In dit nummer een mijmering van **Marlies Mulder** (van 'n Zwaan'nbett'n) opgetekend tijdens een bezoek aan ons dorp, haar geboorteplaats.

Frans Claas heeft zijn aangekondigde vervolg op zijn artikel over "De handelsweg door Borne" geschreven. Een prima verhaal over de Tödden als voorbeeld van gebruikers van die handelsweg.

De heer **E.T.J.T. Kwint** staat met twee artikelen in dit nummer. Het eerste over de kroniek van Sweder Schele van Weleveld. Hierin vertelt hij onder andere over de voortgang van het leesbaar maken van het handschrift, met een oproep aan leden in het bezit van een computer om te helpen bij digitalisering hiervan.

Zijn tweede artikel handelt over een aantal verdwenen boerderijen op Weleveld: welke dat zijn, wat er mee gebeurde en wat er nog van over is of sporen hiervan.

Zwier Kremer is vertegenwoordigd met een stemmig Twents gedicht over het korten van de dagen voor Kerst: "As 't doonkert".

In de voorbije periode is de vereniging actief geweest met een tentoonstelling over boerderijen waar ook tekeningen van Willem Peters. Deze schitterende tekeningen zijn gebruikt om een tweejarige (2015 en 2016) kalender samen te stellen. Zowel één over Borne als ook een over Delden. De verkoop hiervan heeft inmiddels geresulteerd in een opbrengst van € 1000,- voor het goede doel. Op blz. 13 vindt u het verslag van **Annemie Mulders**.

De tijd van de Franse overheersing ligt al weer zo'n 200 jaar achter ons. **Hennie Kok**, die al eerder over soldaten in dienst van Napoleon schreef, komt nu met een verhaal over de avonturen van de Borne naar Johannes Spekrijse. Wat hem tijdens zijn dienstdienst overkwam en zijn omzwervingen.

Op 22 september jl. vond er een ontroerende herdenking plaats bij Huize Lidwina te Zenderen. Herdacht werd dat 70 jaar geleden tijdens een overval van de Duitse S.D. een drietal vaderlanders omkwamen. Onze vereniging heeft bij de organisatie van deze herdenking eveneens een rol gespeeld, bijv. met het maken van een expositie over de gebeurtenissen voor, tijdens en na de overval, samengesteld door Leo Congert. **Annemie Mulders** vertelt over de gedenkwaardige morgen.

Hebt u al eens een bezoek gebracht aan onze HIP (Historisch Informatie Punt) op de tweede verdieping in de bibliotheek? Het HIP heeft o.a. inmiddels

een zeer omvangrijke verzameling bidprentjes (>2500) van overledenen die een band met Borne hadden. **Ton Boswenger**, onze deskundige op gebied van genealogie, vertelt in zijn bijdrage over de relatie van bidprentjes en stamboom(onderzoek).

Het zal je maar gebeuren dat iemand naar je toekomt met een schoenendoos vol spullen en die persoon zegt dat je dit misschien wel leuk vindt! Dit overkwam mederedacteur **Anja Tanke**. Bij nadere beschouwing bleek de doos allerlei spullen te bevatten van Catrien Tanke, zoals foto's, bidprentjes, brieven, etc. Nieuwsgierig geworden, beiden immers Tanke van achternaam hetend, bestudeerde Anja de spullen, speurde in archieven en zocht de achtergrond van Catrien uit. Van haar verrassende zoektocht maakt ze ons deelgenoot in het artikel "De oude schoenendoos van Catrien Tanke".

Een stemmig gedicht van **Sybrand Lammers** luidt: "Loat mer kuul'n, 't löp wa lös". Een goede raad voor velen.

Een oude foto van een vliegtuig die **Gé Nijkamp** in handen kreeg, riep wat vragen op, zoals: wanneer, wie, waarom en ter gelegenheid waarvan de foto is gemaakt. Gé maakte **Anja Tanke** deelgenoot en samen gingen ze deze vragen na. Het resultaat van hun bevindingen leest u op blz. 28 en 29.

De laatste vier nummers was u 't al gewend! **Leo Leurink** schreef over aanvullingen op zijn verschenen boek over de Bornse bijnamen. Ook dit keer ontbreekt hij niet in deze uitgave. Echter deze bijdrage zal (voorlopig?) de laatste zijn, vanwege opdrogende informatie.

Johan Kwast verhaalt in zijn onnavolgbare dialect hoe hij met een zere rug "Achter de Klapduuren" terecht komt.

Op blz. 34 leest u de bijdrage van **Liesbeth Hasink** over het Bussemakerhuis.

Jan Deckwitz sluit de rij met het "Boekennieuws". En waar kan hij beter over schrijven dan over het onlangs door onze vereniging uitgebrachte boek van de 80-jarige Hans Leuverink. Deze kreeg op de druk bezochte ledenavond op 23 oktober het eerste exemplaar uit de handen van onze voorzitter Frans Nijkamp aangeboden.

De redactie wenst u fijne feestdagen en een gezond nieuwjaar toe.

Oale grond

Marlies Mulder

Even was ik weer in Borne. Samen met mijn zusje. Even was ik weer de dochter van Bernard Mulder en Betsy Knuf, Zwaan'nbett'n, die een kruidenierswinkel en later een cafetaria hadden aan de Grotestraat. We kregen een rondleiding van Jan Pol en zo belandden we in de geschiedenis van het dorp, maar ook in onze jeugdjaren, de jaren vijftig.

Jan Pol leerde ons hoe belangrijk de doopsgezinden waren in het verleden van Borne. Wij hadden daar in de vijftiger jaren nauwelijks van gehoord. Mijn moeder zei: we hebben protestantse burens, maar we gaan er gewoon mee om hoor!

Borne was in die tijd, net als de rest van Nederland, verdeeld in zuilen die zo gesloten waren dat de katholieke jeugd nauwelijks wist van de protestanten en andersom. De Oude Kerk was verboden terrein voor ons.

Borne was ook een standenmaatschappij. In de kruidenierswinkel van mijn vader werd dat maar al te duidelijk: de hele clientèle was natuurlijk katholiek, maar binnen die groep hadden we drie soorten klanten: mevrouwen, juffrouwen en vrouwen.

Van mevrouwen had je er niet zo veel. Mevrouw Dijkhuis, mevrouw Vermeulen, mevrouw van de burgemeester, dan hield het wel ongeveer op. Het aantal juffrouwen was groter. Meestal werden echtgenotes van middenstanders zo aangesproken. Zo was er juffrouw Brandriet, juffrouw Groothengel, enz. En dan waren er natuurlijk de vrouwen, echtgenotes van arbeiders. Je kunt je makkelijk voorstellen hoe verbolgen mijn moeder was toen ze in een winkel met "vrouw Zwaan'nbett'n" werd aangesproken.

Mijn dagje Borne ging snel voorbij. Voor ik het wist zat ik weer in de auto, op weg naar Brabant, waar ik al bijna veertig jaar woon. Verbrabantst ben ik, maar ik blijf een Tukker (met een zachte "g").

De trotse eigenaar Bernard Mulder, gefotografeerd in zijn in 1940 pas verbouwde kruidenierszaak.

Tödden en zo.....

Een groep van handelsreizigers, die exemplarisch is voor de gebruikers van de vroegere handelswegen

Frans Claas

In mijn artikel over “De Handelsweg door Borne” in *Boorn & Boerschop* van augustus 2013 maakte ik al gewag van een vervolgartikel, dat zou handelen over de gebruikers van de handelswegen. Omdat er in de loop der eeuwen talloze te onderscheiden groepen handelsreizigers gebruik hebben gemaakt van deze wegen, heb ik er voor gekozen om een groep, die exemplarisch is voor het ontstaan, bloei en neergang van zo'n verschijnsel hier uit te lichten. Hoewel het artikel zich dus toe zal spitsen op de Tödden, geeft het tegelijkertijd een veel breder beeld van de omstandigheden waaronder dit soort verschijnselen kunnen voorkomen.

Mijn keuze voor de Tödden is mede ingegeven door het feit, dat zij voortkwamen uit een streek, die relatief dicht bij Twente ligt (grootweg de streek tussen Bad Bentheim en Osnabrück) en in meerdere opzichten vergelijkbaar was met ontwikkelingen in onze streek toentertijd.

Voor dit artikel heb ik gebruik gemaakt van diverse bronnen. Eén wil ik hier met name noemen, namelijk het gedegen en zeer interessante boek “*Werken over de grens*” uitgegeven in 1993 onder redactie van A. Eiynek.

Het thema zal ik uitwerken in drie hoofdlijnen, t.w. de opkomst, bloei en neergang van de Tödden.

Opkomst

Noodzaak ....

Handelswegen zijn vanaf hun meest prille bestaan niet alleen van belang geweest voor het uitwisselen van goederen, maar vooral ook voor de uitwisseling en verspreiding van (culturele) kennis en (ambachtelijke) vaardigheden. Inherent aan een handelsweg is de grensoverschrijding van regio's, zowel in micro als macro opzicht. Grensoverschrijding veronderstelt het bestaan van grenzen; scheidslijnen in het landschap, die doorkruist moeten worden om van de ene naar de andere regio te komen.¹⁾

Grenzen en met name landsgrenzen zijn voor ons vanzelfsprekend. Toch is onze huidige landsgrens pas zo'n twee eeuwen oud en zeker vroeger niet altijd even herkenbaar. Als voorbeeld voor de wisselende grenzen, ook in onze regio, moge dienen grenssteen No. 862 bij Driland in de gemeente Losser. Deze driezijdige grenssteen is geplaatst op 1 augustus 1659. Op deze plek kwamen in de Middeleeuwen de bisdommen Münster en Utrecht alsmede het graafschap Bentheim samen.

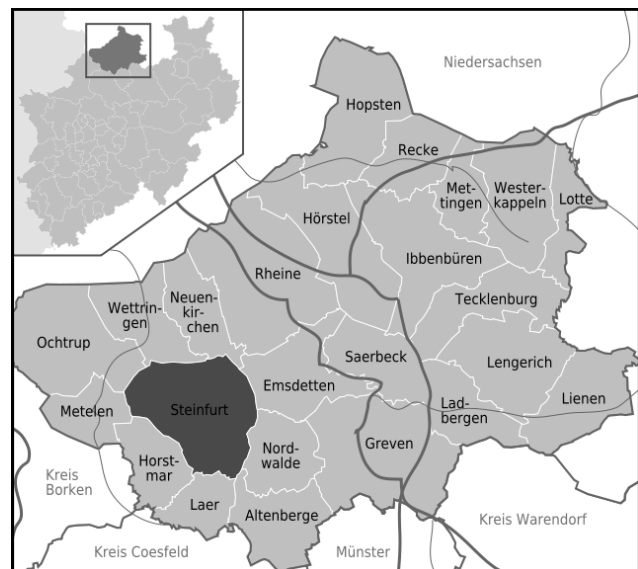

Driekantige grenssteen uit 1659 bij Driland

Later markeerde deze steen de koninkrijken Hannover, Nederland en Pruisen. Thans

komen hier de grenzen van Nederland en de Duitse deelstaten Niedersachsen en Nordrhein-Westfalen bijeen. Behoudens bij calamiteiten zoals oorlog, besmettelijke ziektes en dergelijke was er voor 1800 nauwelijks sprake van grenscontrole.

Alhoewel het reizen na de Middeleeuwen wel wat

Kreis Steinfurt

veiliger geworden was, bleef de reiziger en zeker de grensoverschrijdende reiziger voor zijn veiligheid en onderhoud voor een belangrijk deel op zichzelf aangewezen. Reizen over langere afstanden werden dan ook vaak uit noodzaak gemaakt. Uit noodzaak (lees 'armoe') is de trekarbeid dan ook ontstaan. Toen de noodzaak verdween, verdween daarmee ook de trekarbeid.

Vormen van trekarbeid

In de loop der tijd zijn er vele vormen van trekarbeid geweest. Aanleiding ervoor waren economische en demografische ontwikkelingen in Europa.

Na de Middeleeuwen, dus pakweg vanaf de 16^e eeuw, nam de economische groei aan de Nederlandse en het Noord Duitse kustgebied sterk toe, onder meer door het Hanzeverbond. In het binnenland van Nederland en met name het Duitse

binnenland (Westfalen) nam de armoede toe, waardoor steeds meer mensen door de nood gedwongen er op uit trokken om in de welvarende streken hun karige inkomen wat aan te vullen. Velen trokken naar Holland en werden dan ook "Hollandgänger" genoemd. Het was een verzamelterm voor de meest uiteenlopende soorten "Wanderarbeiter", die bekend waren onder de spotnamen moffen²⁾, grasshannesen, teuten, knoeten, poepen, tjutten, Jan-Hendriken en Jantjes-Van-Loenen. Zij werkten in den vreemde als schrijnwerkers, stucadoors, klokmakers, slachters, suikerbakkers, olieverkopers, marskramers, linnenverkopers, roggebroodbakkers, fijnboekpoepen, blaaspoepen, brandersgezellen, hannekemaaiers, verveners, turfstekers, zuurkoolsnijders, wiesters, stoepmeiden, blekersmeiden, pottentrienen, fijnstrijkers, keetmeiden, dienstboden, koetsiers, huisknechten en soldaten³⁾.

Om de oorzaken en gevolgen van deze vorm van arbeid beter te begrijpen, versmallen we nu onze blik tot de Tödden en nemen hen als voorbeeld voor al die andere trekarbeiders, die gedurende vele eeuwen door Europa trokken.

Economische en demografische ontwikkelingen

Door de toenemende welvaart, met name in de Gouden Eeuw (1600 – 1700) hadden Holland en de aanpalende kustgebieden een groot tekort aan arbeidskrachten. Dat gold voor de grote steden, maar ook voor het platteland, waar b.v. het onderhoud van onze dijken veel menskracht vroeg.

In Westfalen daarentegen heerste vaak bittere armoede, hetgeen door het hoge geboortecijfer nog eens versterkt werd. Bovendien werd in het midden van de 16^e eeuw het Graafschap Lingen door keizer Karel V onttrokken aan de graven van Tecklenburg en als leengoed overgedragen aan zijn veldheer Maximiliaan, graaf van Egmond en Buren. In 1548 liet graaf Maximiliaan van Buren het graafschap Lingen na aan zijn dochter Anna van Buren, de eerste echtgenote van de Prins van Oranje. Het graafschap Lingen werd zo een leengoed van de Oranjes⁴⁾.

Lingen werd na de Vrede van Münster (1648) een Kroondomein van de Oranjes. Dat bleef het tot 1702, toen stadhouder-koning Willem III overleed. Dat die streek dan ook op Holland was gericht is niet vreemd.

In het graafschap Lingen en omgeving nam de bevolking tussen 1650 en 1800 flink toe. Hoewel de ontginning van de markegronden, de opbloei van de huisnijverheid en de invoering van de aardappel (na 1750) steeds meer mensen een bestaan gaf, was het wel een uiterst karig bestaan. Om aan de armoede te ontkomen was de trekarbeid voor hen een belangrijk middel om hun inkommentje wat aan te vullen.

Overigens was het in Twente in die tijd niet veel beter dan in de streek tussen Bad Bentheim en Osnabrück, waar het graafschap Lingen (met o.m. Mettingen) onder vielen. In geschriften over de inpolderingen in Noord-Holland wordt in 1597 gewag gemaakt van een grote toename van arbeidskrachten, die uit vreemde landen waren gekomen: "Bij honderden uyt oosten en westen komen sy werken / aluyt Deenmercken comen se ook uit van Holst (Holstein) / Gelder, Eemdden en Twent, ook uyt Drent."

In de 17^e en 18^e eeuw was Lingen en zijn wijde omgeving een zeer arm land met grote en woeste heidevlakten. Het was een regio, die sterk was achtergebleven in ontwikkeling vergeleken met andere gebieden. Hier ligt een parallel met Twente, waarvoor in die tijd hetzelfde gold.

De landbouw was door de slechte bodemgesteldheid en de onbekendheid met kunstmest weinig rendabel. Bovendien verhinderde het merkenrecht grootschalige ontginningen. Grondverdeling onder de zonen was hierdoor feitelijk niet mogelijk omdat er te weinig rendement was. Naast het boerenbedrijf werden dan ook andere vormen van inkomsten gevonden in huisnijverheid als spinnen en weven.

Omdat verdeling van de gronden economisch niet mogelijk was en de bevolkingsaanwas sterk toenam, ontstond er een steeds grotere groep mannen, die geen eigen land hadden om in hun onderhoud te voorzien. Door de huisnijverheid (men verwerkte wol, vlas en hennep) en het doen van allerlei klussen hield men zich in leven, maar het was al schraalheid wat de klok sloeg.

Tegelijkertijd was men gehecht aan de familie en de streek waarin men geboren was. Het definitief verlaten van de familie en het dorp/streek waar men geboren was, was dan ook niet aan de orde. Wel ontstond een soort seizoenstrek naar de welvarende gebieden in Holland om daar hun karig inkomen wat aan te vullen. Aanvankelijk verhuurde men zich als knecht, grasmaaier, huismeid, hooier en al wat dies meer zij.

Om de kosten voor het levensonderhoud zoveel mogelijk te beperken (de kosten van levensmiddelen waren in de rijke gebieden navenant van prijs!) werd er zoveel aan levensmiddelen meegenomen in het "Essenpack"⁵⁾.

Langzamerhand viel het in de welvarende streken op, dat de "Hollandgänger" uit de streek tussen Bentheim en Osnabrück zulk kwalitatief goed linnengoed hadden. Illustratief is het volgende verhaal van de hannekemaaiers, die bij een Hollandse boer was ingekwartierd, uit het artikel van J.H. Molkenboer:

"Toen de boerin eens het linnengoed van deze knecht kreeg te wassen,

Kiepenkerl

Begin april trok men weg om eind juni, met Petrus en Paulus, terug te keren. Op tijd om de oogst van het land binnen te halen.

In groepjes van 20 à 100 man trok men naar het westen, een rugmand of linnen rugzak op de rug, een veldfles in de lange blauwe linnen kiel, een stevige gao-stok in de hand en een lange pijp in de mond; de landarbeiders bovendien met een paar lange baggerlaarzen over de schouders.

Een groot pak werd in de regel al vooruit gezonden, het zo genaamde "Essenpack".

In het "Essenpack" was gestuwd: lijfwas (= ondergoed), 30 tot 50 pond spek, 10 tot 18 pond boter, soms wel 200 eieren, ongeveer een dozijn droge metworsten, boekweitmeel, grutten, steelvruchten en een coupon linnen.

viel haar natuurlijk de bijzondere kwaliteit op. Zij informeerde vanzelfsprekend naar de herkomst. Prompt bracht de man het volgende jaar een rol Tecklenburger linnen mee."

Hiermee werd een trend gezet, want steeds meer Hollandgänger uit Lingen en omgeving gingen zich toeleggen op de handel in linnen en aanverwante artikelen. Naast linnen werd er ook gehandeld in garen, band, knopen, klokken en andere waren.

Töddenbeeld te Hopsten

De Tödde verschijnt .....

Zo ontwikkelden zich uit de Hollandgänger van het noordelijke Münsterland steeds meer een te onderscheiden groep handelaars, die Tödden genoemd werden. Formeel was er onderscheid tussen de *Packenträger* en de *Tödden*.

Packenträger zijn wandelende kooplieden met een pak op hun rug, ook wel *Kiepenkerl* ('n kiepe = een rugmand) genoemd.

Als de *Packenträger* in betere doen kwamen, dan schaften ze zich een rijpaard of een Hessische huifkar met paard aan. Nu golden ze als *Tiötten*

of *Tödden*. Eén *Tödde* had vaak tal van *Packenträger* in dienst. Omdat de *Tödden* en *Packenträger* onlosmakelijk met elkaar verbonden waren en behoorden tot hetzelfde systeem van handelaren, werd in de dagelijkse gang van zaken vaak geen onderscheid gemaakt in de naam van de beide groeperingen en werd ook een *Packenträger* aangeduid als *Tödde*.

Het woord *Tödde* is een verbastering van het woord "*Tüötten*", dat stamt van het oud Germaanse woord "*tiüchan*", dat zien, toddeln, strecken betekent, wat te vertalen is als rondlopen, aanlopen, kuieren⁶⁾.

De *Tödden* waren gewiekste zakenlui, die uitstekend op de hoogte moeten zijn geweest van de grote verscheidenheid aan maten, gewichten en munten, wilden ze niet te kort komen. Alleen al in Duitsland kende men toen 10 tot 12 verschillende muntsoorten en maar liefst 132 verschillende ellematen!

Belangrijke *Tödden* plaatsen waren Mettingen, Recke, Hopsten, Schapen, Beesten, Riesenbeck en Ibbenbüren. Zoals al opgemerkt, waren de *Hollandgänger* en dus ook de *Tödden* sterk gehecht aan hun familiebanden. De kracht van de *Tödden* bestond er dan ook in, dat bloedverwanten gingen samenwerken en zij op deze manier een wijdvertakt net van agenten en steunpunten konden stichten, waarbij de Nederlanden het hoofdafzetgebied werden.

Zij ontwikkelden ook een geheime taal, die *humpisch* of *burgunsch* werd genoemd. Frappant in dat kader is, dat ook in de Kempen (het grensgebied tussen België en Nederland) een reizende groep handelaren ontstond, die *Teuten* heetten en die eveneens een geheimtaal spraken. Deze talen worden *Kramertalen* genoemd. Een *Kramertaal* is de geheimtaal van oorspronkelijk reizende, soms zeer welgestelde handelaars en vertoont bepaalde kenmerken, die haar scherp afscheiden van het *Bargoens*⁷⁾. Gezien de overeenkomsten, die in deze geheimtalen zaten, wordt als vaststaand aangenomen, dat zij elkaar beïnvloed hebben.

Enkele voorbeelden van de geheimtaal der Tödden:

<i>Oud</i>	= <i>olms, oltmansk</i>	<i>katoen</i>	= <i>höltern</i>
<i>Oude vrouw</i>	= <i>olmerske</i>	<i>wol</i>	= <i>kreppes</i>
<i>Ogen</i>	= <i>kluners, kuksers</i>	<i>linen</i>	= <i>lims</i>
<i>Boer</i>	= <i>hutse, hutske</i>	<i>zijde</i>	= <i>blessen</i>
<i>Boerenzoon</i>	= <i>hutskenknölle</i>	<i>wassen</i>	= <i>plumsen</i>
<i>Bruid</i>	= <i>stoffelske</i>	<i>huilen</i>	= <i>plumsen</i>
<i>Bruidegom</i>	= <i>stoffel</i>	<i>sigaar</i>	= <i>snepenhuls</i>
<i>Barbier</i>	= <i>knaspelhutske</i>	<i>suiker</i>	= <i>knackert</i>
<i>Stad</i>	= <i>fidel</i>	<i>uur</i>	= <i>bumse, bimse</i>

De meest bekende handelswaar van de Tödden was het door zijn bijzonder goede kwaliteit alom geroemde Westfaalse linnen. De robuuste soort ervan was in de Nederlanden erg geliefd als zeildoek.

Bloei

Bloeitijd

De bloeitijd van de Töddenhandel lag in de 18^e eeuw. De trekhandel met venters was overigens niet alleen op Nederland gericht, maar vertoonde een brede spreiding over het achterland van de kust van Riga tot in Vlaanderen. Degenen, die met Nederland handelden, werden ook wel aangeduid als 'fijndoekspoepen'. Zij verkochten waren van hoge kwaliteit en soorten met een hoge specialisatiegraad. Zij ventten vooral in kleinere steden of op het platteland, zoals in Overijssel.

De betekenis van de Töddenhandel voor de economische structuur van de dorpen van herkomst kan nauwelijks hoog genoeg ingeschat worden. Rond 1750 werden in het graafschap Lingen 673 Tödden geteld en in Hopsten 206. Van dit aantal in Hopsten waren er 9 kooplieden en 197 pakkendra-gers⁸⁾.

De bevolking van Hopsten bedroeg toentertijd 1.988 inwoners, zodat ongeveer 40% van de mannelijke inwoners van het dorp zich met de 'Wanderhandel' bezig hield.

In de bloeifase van de Tödden in deze 18^e eeuw ontwikkelden zij een complexe organisatie- en functiestructuur; een 'Töddensysteem' met de volgende kenmerken:

Gelaagdheid in groothandelaars en kleine pakkendragers, een bijzonder ontwikkeld en geïntegreerd netwerk tussen herkomst- en afzetgebied, georganiseerde vormen van wareninkoop en -afzet, vaste indeling van klantendistricten, aaneensluiting in handelsondernemingen, zogenaamde handelscompagnieën met vaste organisatiestructuur, waarvan het lidmaatschap gebaseerd was op bloedverwantschap.

De groothandelaars sloegen hun waren in de steden op en verdeelden ze daar aan de pakkendragers. De afhankelijkheidsrelaties tussen pakkendragers en groothandelaars ontwikkelden zich gemakkelijk en in nauwe samenwerking. De groothandelaar was niet alleen de opdracht- en arbeidsgever, maar ook de kredietverlener, wiens economische macht belangrijk was voor het bestaan van de pakkendrager⁹⁾.

Keerzijde

In de 18^e eeuw, toen de trek naar Holland haar grootste omvang bereikte, hebben naar schatting jaarlijks tot zo'n 30.000 mensen aan deze arbeidstrek deelgenomen. Dat lijkt naar de huidige maatstaven een betrekkelijk gering aantal, maar afgezet tegen de bevolkingsdichtheid in die tijd is het een flinke groep. Daar komt bij, dat gezien het verschil in de leefomstandigheden tussen de streek van her-

komst (Westfalen, bittere armoede) en de streken waar men ging werken (rijk en geciviliseerd) er sprake was van volstrekt andere werelden en culturen. Bovendien waren de meeste trekwerkers van het katholieke geloof en in Holland en langs de kust was men overwegend van gereformeerde huize.

Zoals de geschiedenis ons leert en feitelijk nog steeds leert, leiden deze factoren tot problemen. Trekwerkers werden dan ook vaak niet voor vol aangezien. Er was weinig respect voor hen. Een reiziger berichtte in 1839 bijvoorbeeld:

"Da es gewöhnlich ungebildete einfältige Leute sein, so hat sich der Begriff bei den Hölländischen Landleuten festgesetzt, ein Münsterländer, ja ein Westphaler überhaupt sei ein dummer Mensch, und daher der Spottname "Moff" gegen jeden, der ein ihnen unverständlichen Deutsch spricht, schmutzig ist und keine gute Sitten hat"¹⁰⁾.

Overall werden de vreemde werkers ernstig gediscrimineerd. Er werden grappen over hen gemaakt en kinderen riepen hen na op straat. Ze werden beledigd en gekleineerd. Over het algemeen had men diepe verachting voor ze. Daar komt bij, dat de plaatselijke werkers de trekreizigers als concurrenten zagen, die de lonen drukten. In de Hollandse steden minachtte men die vreemden, die werk deden, wat zelfs de werklozen weigerden te doen.

Ook de leefomstandigheden van de trekwerkers waren niet best:

"Ze overnachtten in het hooi of stro van een boerenschuur of in tenten van zeildoek, riet en graszoden. De kost was niet altijd toereikend voor het zware werk en er was soms weinig anders dan slotwater om te drinken. Vaak moesten ze het zonder warme maaltijden stellen. Ze werkten dikwijls aan één stuk door tot het moment waarop lichamelijke uitputting nabij was, om zo maximaal te kunnen profiteren van het geldende prestatieloon. Daardoor liep hun conditie snel terug. Geregeld dronk men gesmolten spekvet of at men extra vette kost om zo op krachten te komen"¹¹⁾.

Door de ontwikkeling van de Tödden en hun toenemende organisatiegraad ontworstelden ze zich voor een groot deel aan die beroerde leefomstandigheden, omdat zij minder afhankelijk werden van werkgevers in den vreemde en hun lot meer in eigen hand konden nemen.

Neergang

Veranderende omstandigheden

Het succes van de Töddenhandel riep ook tegenkrachten op. Al waren de Tödden voor de afnemers van hun handelsproducten onontbeerlijk, toch zagen de stedelijke kooplieden in hen een voor de handel uiterst gevaarlijke concurrentie, waartegen ze flink verzet boden. De Hollandse kooplieden zagen hen als een bedreiging voor hun handelsmonopolie. Alhoewel de Tödden in de eerste helft van de 18^e eeuw in de Nederlandse provincies grotendeels ver-

schoond waren gebleven van protectionistische maatregelen, werd vanaf het midden van de 18^e eeuw de roep om handel beschermende maatregelen met het oog op de economische recessie steeds sterker. Ambtelijke protectiemaatregelen bleven dan ook niet uit. Er ontstond een steeds grotere tegenstelling tussen de stedelijke koopman en de trekhandel. Die werd nog eens verscherpt door de verslechterende economische situatie.

Het industriële tijdperk brak aan¹²⁾, waarin steeds meer massaproductie ontstond. Ook werden de eerste spoorlijnen aangelegd, een ontwikkeling die voor de economie en het handelsvervoer van grote betekenis zou worden. Hierdoor nam het fenomeen van trekreizigers, die te voet of per paard (en wagen) hun waren vervoerden, steeds verder af.

De Tödden begrepen, dat zij zich tijdig aan de gewijzigde omstandigheden zouden moeten aanpassen. Dat deden ze, waardoor ze stichters werden van belangrijke ondernemingen in de huidige tijd.

Van Tödden naar stichters.....

Met name in de plaatsen Mettingen, Hopsten en Recke ontstonden nieuwe en gedurfde initiatieven vanuit het bestaande Töddensysteem, dat gestut werd door de hechte familieband en een groot gemeenschapsgevoel.

Zo is Hopsten de stamplaats van de familie Ten Brink, een bekende redersfamilie met een eigen vloot, die artikelen uit onze koloniën haalden en naar onder meer Amsterdam, Noorwegen of de Oostzeehavens brachten.

Een weduwe uit deze familie, Agnes Moorman-ten Brink, trad in het huwelijk met ene August Sinkel, de "Ridder van de Ei" genoemd door de Amsterdammers. Deze August Sinkel is één van de eersten ter wereld geweest, die een warenhuis stichtte. Dat was in 1821 aan de Nieuwendijk te Amsterdam. Beroemd werd het liedje "In de winkel van Sinkel is alles te koop", hetgeen in realiteit ook zo was, zeker nadat in 1880 een apotheek in dit bedrijf werd opgenomen.

*In de winkel van Sinkel is alles te koop,
Hoeden en petten en dameskorsetten,
Doosjes pommade en runderrollade,
Drop om te snoepen,
En pillen om te poepen.*

Veel Tödden vonden echter het risico van zo'n omvangrijke en gevarieerde verzameling aan waren te groot. Daarom kwam men op de gedachte om naast of in plaats van weefsels, garen, band e.d. voortaan kledingstukken 'kant en klaar' te verkopen. Zo stichtten Clemens en August Brenninkmeyer uit Mettingen in 1841 in Sneek het eerste Nederlandse Kledingmagazijn. Daarmee wezen zij families als Vroom, Dreesmann, Voss, Lampe, Peek en Cloppenburg de weg.

In de loop der 19^e eeuw stierf de Tödde als trekreiziger dan ook langzaam uit. De noodzaak was er

Binnenplaats van het Töddenmuseum in Hotel Telsemeyer in Mettingen

niet meer en de tijden zijn voor het graafschap Lingen en zijn omstreken ten goede veranderd. Eind 19^e eeuw was het verschijnsel nagenoeg uitgestorven, alhoewel zich tot in het begin van de 20^e eeuw nog wel eens een Tödde liet zien, al werd hij toen eerder 'lapjeskoopman' genoemd. Zo kwam 40 jaar lang, tot 1939, in Losser de lapjeskoopman Eduard Lampe, een telg uit de bekende Töddefamilie Lampe, zijn textielwaren verkopen. Het was een kleurrijke figuur, die op een Koninginnedag de tram, waarmee hij toen reisde, liet stoppen en alle passagiers op een oranjebitter trakteerde. En natuurlijk betaalde hij ook de boete, die de trambestuurder kreeg opgelegd!¹³⁾

Nabeschouwing

De historie der Tödden overziende, kunnen we zeggen, dat de laatste fase "Neergang" verre van een dramatische ondergang is. Het geeft weliswaar het einde van een tijdperk aan, maar we kunnen niet anders dan concluderen, dat de Töddenhandel uiteindelijk veel goeds gebracht heeft. Naast een aantal families, die er zeer welgesteld van zijn geworden, heeft het ook de regio en dorpen waar zij vandaan kwamen voorspoed gebracht. Enerzijds omdat veel burgers bij de handel betrokken waren en zij een redelijk inkomen verdienden, maar zeker ook omdat veel welgestelde families veel geïnvesteerd hebben in hun (voormalige) woonplaatsen. Zeker in plaatsen als Mettingen en Hopsten is dat

nog steeds te zien.

Voor geïnteresseerden is het "Tüöttenmuseum Mettingen", dat min of meer geïntegreerd is in hotel "Haus Telsemeyer" beslist de moeite waard om eens binnen te wippen. (www.nrw-stiftung.de) Bittere armoe in de 17^e en 18^e eeuw, woeste heidevelden, een sterk achterblijvende ontwikkeling en de opkomst van textiele huisnijverheid zijn overeenkomsten tussen de gebieden Lingen en Twente. Trekhandelaars heeft Twente echter voor zover bekend niet voortgebracht, wel ontvangen! En dan kan de historie er anders uitzien, zoals de afsluitende tekst laat zien .....

Afsluiting.....

We sluiten af met een leuk weetje uit Borne.

Op 13 december 1783 wordt in Bodendorf (een plaatsje in de buurt van Bonn) Salomon Jacobs geboren, die als marskramer (!) naar Nederland trekt. Tijdens zijn marskramerstochten doet hij ook Borne aan, waar hij onder meer aan huis komt bij de familie Van Gelder. Of hij daar veel aftrek vond voor zijn waren vermeldt de historie niet, maar wel, dat hij in ieder geval een goede reden had om er vaker terug te komen. In 1811 trouwt hij namelijk met een dochter des huizes, Sara David van Gelder, die net als Salomon van joodse afkomst was. Het huwelijk vindt plaats in Borne. Het was een vruchtbaar huwelijk, want zij kregen vijftien kinderen, waarvan er overigens zes in hun eerste levensjaar stierven. In 1812 nam Salomon de naam Salomon Jacob Spanjaard aan. Vermoed wordt, dat hij dat deed omdat zijn voorvaderen van Spaanse afkomst waren. In Duitsland werden deze joden vaak "Spanier" genoemd.

In die tijd was hij in Borne actief als verkoper van tweedehands kleding. Later, vermoedelijk in 1828, richtte hij de firma Spanjaard op, die uiteindelijk in de loop der 19^e eeuw uitgroeide tot een van de grootste textielbedrijven in Twente!

Noten:

- 1) Naar O.S. Knottnerus uit zijn artikel "Wanderarbeiter", onderdeel van "Werken over de grens".
- 2) Het spotwoord 'mof' komt reeds in een geschrift uit 1574 voor. Het betekent iets in de aard van 'brommerige knorrepot', 'ontevreden kankeraar' en 'onbeleefde, ongemanierde, zwijgzame, onvriendelijke of onaangename kerel'.
- 3) Overgenomen uit het artikel "De Tödden, grondleggers van verschillende textielhandelshuizen en modemagazijnen" van J.H. Molkenboer uit de *Textielhistorische Bijdragen van het Historisch Centrum Overijssel*.

- 4) Uit het artikel van Prof. L.J. Rogier getiteld "De Graafschap Lingen als deel van de Hollandsche Zending".
- 5) De tekst in het bovenstaande tekstvak is afkomstig uit het eerder genoemde artikel van J.H. Molkenboer.
- 6) Bron: Een geschrift van de gemeente Mettingen over "Mettingen und seine Tüötten".
- 7) Uit "De Geheimtalen" van J.G.M. Moormann.
- 8) Uit "De 'tödden' uit het noordelijk Münsterland" van H. Oberpenning.
- 9) Eveneens uit het onder de voetnoot hierboven genoemde artikel van H. Oberpenning.
- 10) Uit "Wanderarbeiter" van O.S. Knottnerus.
- 11) Citaat uit "Wanderarbeiter" van O.S. Knottnerus.
- 12) Begonnen rond 1750 in Engeland met als belangrijke stimulans de introductie van de stoommachine door James Watt in 1769. De industrialisatie kwam in Nederland wat later op gang, namelijk rond 1835, toen Petrus Regout in Maastricht zijn glas-, kristal- en aardewerksfabriek (later de Sfinx) begon.
- 13) Uit de Canon van Losser.

Bronnen:

- Canon van Losser, het artikel "Hannekemaaiers en Tödden" (www.regiocanons.nl/overijssel/twente/losser)
- Eijnck, A.; Mertens-Westphalen, H.; Kaiser, H.; Saaltink, H.W.; Schonewille, P. (eindredactie) "Werken over de grens, 350 jaar geld verdienen in het buitenland", uitgegeven in 1993 door het Drents Museum te Assen, Museumdorf Cloppenburg-Niedersächsischen Freilichtmuseum, Westfries Museum Hoorn en het Emslandmuseum Lingen. Speciaal van de artikelen van mevrouw H. Oberpenning ("De Tödden uit het noordelijk Münsterland"), de heer O.S. Knottnerus ("Wanderarbeiter") en de heer F. Bölsker – Schlicht ("Onze voorouders als seizoenarbeiders naar Holland") heb ik dankbaar gebruik gemaakt.
- Ligtenberg, A. en Spit, N. "Hanze, Tol en Handelswegen", uitgegeven door Vereniging Het Museum te Winterswijk, het GOLS-station te Winterswijk en Historisch Kring Haaksbergen in 2010.
- Gemeente Mettingen, het artikel "Mettingen und seine Tüötten".
- Molkenboer, J.H. "De tödden, grondleggers van verschillende textielhandelshuizen en modemagazijnen", een artikel uit de *Textielhistorische Bijdragen van het Historisch Centrum Overijssel*.
- Moormann, J.G.M. Artikel over de kramertaal uit het boek "De geheimtalen", uitgegeven in 2002, editeur is Nicole van der Sijs.
- Heijmerikx, A.G.M. Een artikel "Teuten en Tödden" uit 2007 en te vinden op internet (www.heijmerikx.nl/2007/06/23/teuten-en-todden/)
- Volkskrant, een artikel uit 2003 van Henk Strabbing onder de titel "Welvaart wacht aan einde Töddenweg".
- Wikipedia, "Teut (handel)" (<http://nl.wikipedia.org/wiki/Teut>) en een artikel over Salomon Jacob Spanjaard. (http://nl.wikipedia.org/wiki/Salomon_Jacob_Spanjaard) -www.grensbelevenis.nl
- <http://stolpersteine-borne.nl> "De familie Spanjaard"

Ontwikkelingen rond de Kroniek van Sweder Schele van Weleveld

E.T.J.T. Kwint

In deze bijdrage wordt ingegaan op de ontwikkelingen rond de Kroniek van Sweder Schele van Weleveld. Die bestaan uit nieuwe vondsten en uit de voortgang van het grensoverschrijdend project om uiteindelijk tot een leesbare publicatie van de Kroniek te komen. Daarmede is deze bijdrage een vervolg op het artikel in *Boorn & Boerschop* no. 1 van 2007 op pagina 25 e.v.¹⁾

Vondsten

De laatste jaren hebben meerdere boeken het licht gezien die gebaseerd zijn op lang verdwenen documenten. Denk bijvoorbeeld aan *Il nome della rosa* (De naam van de roos) van Umberto Eco of *A dangerous inheritance* (Een gevaarlijke erfenis) van de Britse historica Alison Weir. In veel gevallen gaat het dan om verzonnen documenten, in ieder geval bij hogergenoemde boeken. Puur fantasie dus.

De werkelijkheid is echter vaak verrassender dan de fictie, want er worden nog steeds documenten gevonden, waarvan het bestaan volkomen onbekend was. Een uitstekend voorbeeld is de Kroniek van Sweder Schele van Weleveld. Deel III kwam als een verrassing tevoorschijn bij het inventariseren van de archieven van Huis Almelo. Deel I & II, tezamen in een band, waren wel al bekend. Georg von Schele gebruikte die voor zijn gedrukte familiegeschiedenis in de 19^e eeuw. Het is de verdienste van Albert Mensema van het HCO²⁾ in Zwolle dat hij het verband legde tussen de vondst uit Huis Almelo en de band uit de Schelenburg.

De laatste verrassing stamt uit 2008, dus na het stuk over de Kroniek in *Boorn & Boerschop* van januari 2007. Toen ontdekte Dr. Gunnar Teske van het LWL³⁾-Archivamt für Westfalen te Münster deel IV van de Kroniek. Dat bevond zich in het depot in het Staatsarchiv te Osnabrück in de archieven van de Schelenburg, het nog bestaande stamslot van de Schele's. Deel IV is veel kleiner dan de voorgaande drie delen. Het omvat slechts 29 pagina's, dertien in het Latijn en zestien vertaald in het Duits.

Het is niet door Sweder Schele zelf geschreven, maar het is zijn stijl en de beschreven gebeurtenissen, met name uit Sweder's sterfjaar 1639, sluiten aan op deel III. Hij heeft of dit stuk aan iemand gedictieerd, of zijn origineel werd voor hem gekopieerd. Misschien moeten we daar wel blij mee zijn want het handschrift van Sweder werd met het klimmen der jaren steeds onduidelijker. Dit document zou daarom nog onleesbaarder zijn geweest.

Voortgang project

Het project, wat als doel heeft te komen tot een publicatie van de Kroniek, kent een zgn. stuurgroep. Deze stuurgroep, bestaande uit mevrouw Dr. Birgit Kehne van het Niedersächsisches Staatsarchiv in Osnabrück, Dr. Gunnar Teske van het LWL-Archiv-

amt für Westfalen in Münster, de heer Johan Seekles van het HCO te Zwolle en mr. E.T.J.T. Kwint, directeur van de Stichting Weleveld, werd versterkt met Dr. Marcus Weidner van het internetportal "Westfälische Geschichte" van het LWL. Hij is, zoals uit de vermelding internetportal moge blijken, speciaal belast met de digitaliseringsproblematiek rond dit project. Het is de bedoeling dat nadat de digitalisering, vide verder op de volgende pagina, honderd procent voltooid is, de Kroniek geheel, dus alle vier delen, in het Duits en het Nederlands op internet komt, waarbij tegelijkertijd het manuscript, de gedigitaliseerde transcriptie en de vertaling van de Latijnse en Griekse passages met eventueel commentaar etc. te zien zijn.

Zoals eerder gemeld in *Boorn & Boerschop* is er een stappenplan opgesteld, bestaande uit de fasen digitaliseren, vertalen, collationeren, becommentariëren en uiteindelijk publiceren van de Kroniek. De fase digitaliseren werd nog voorafgegaan door het transcriberen, dat is het manuscript in machineschrift zetten.

Dit monnikenwerk is nu geheel gereed mede dankzij de fantastische inzet van mevrouw Maria Wiegman uit Almelo. Zij heeft daar honderden uren aan besteed, waarbij zij nog de handicap had geen Latijn te kennen terwijl het overgrote deel van de nog niet getranscribeerde pagina's in het Latijn was geschreven. Zelfs mr. A. de Bakker, die al in de vorige eeuw het grootste gedeelte transcribeerde, waren deze ongeveer 300 pagina's te machtig. Dr. Harmut Höfermann, classicus en oud-rector van het Schillergymnasium in Münster, nam de resterende stukken voor zijn rekening. Alle vier delen van de Kroniek zijn hiermede leesbaar geworden. Voorts is er al voor sommige delen van de Kroniek een inhoudsopgave gemaakt, waardoor het mogelijk is met de hand naar onderwerpen te zoeken, maar nog niet naar namen.

De digitalisering, waaronder wordt verstaan het hele document in Word te krijgen, zodat het bewerkbaar wordt en men ook naar namen kan zoeken, is helaas nog niet geheel afgerond. En daar ligt een kans voor de lezers van dit blad. Van de transcribering door De Bakker, die zulks deed op een tikmachine, dus niet via een computer, is wel een gedeelte door vrijwilligers in Word gezet. Maar er zijn nog vele pagina's wachtende.

OPROEP

Daarom langs deze weg een oproep voor vrijwilligers deze pagina's in Word te zetten. De tekst van De Bakker is als jpg, dus als plaatje, op internet beschikbaar: (<http://lehre.hki.uni-koeln.de/Schele>).

Heeft u een computer en wilt u pagina's in Word zetten dan kunt u zich in het Nederlands melden bij Dr. Teske op gunnar.teske@lwl.org. Het digitaliseren van de met de heer Teske afgesproken pagina's kunt u gewoon thuis doen. U hoeft geen speciale talenkennis te hebben. Het is een kwestie van letter voor letter in Word intikken.

In hoeverre er gecollationeerd moet worden is nog niet bepaald. Wellicht dat alleen echt moeilijke leesbare stukken of onduidelijke passages met het manuscript vergeleken moeten worden. Dat is helaas werk voor handschriftspecialisten die schaars zijn.

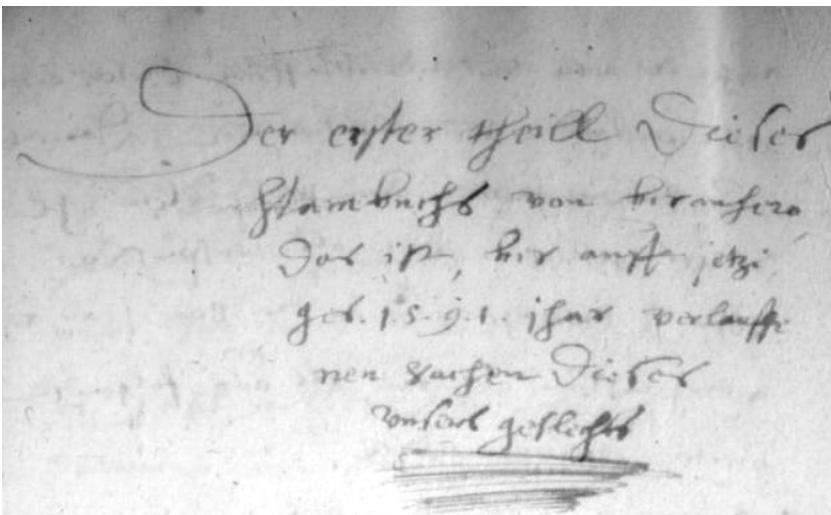
Er is een aanvang gemaakt met de becommentariëring en de vertaling van met name de Latijnse teksten. Wanneer de Kroniek geheel op internet toegankelijk is kunnen steeds vertalingen en commentaren, wanneer die gereed zijn, worden toegevoegd. Toen de stuurgroep in mei 2004 voor het eerst bijeenkwam en het tappenplan werd opge-

steld, bestond deze mogelijkheid eigenlijk nog niet. Daarom werd als afsluitende fase, het publiceren, nog aan een boek gedacht. De kosten van zo'n boek zullen zeker hoog zijn door allereerst de omvang, vervolgens omdat het in twee talen gepubliceerd moet worden en tenslotte omdat de oplage van een werk als de Kroniek klein zal zijn. Het is daarom de vraag of het ooit nog tot de uitgave van een boek zal komen. Maar dankzij de nieuwe digitale technieken kunnen we wel overgaan tot een publicatie op internet, die als voordeel heeft dat deze steeds bijgewerkt en aangevuld kan worden. Het begin daarvan vindt u op: www.westfaelische-geschichte.de/web886

De Kroniek komt dus hoogstwaarschijnlijk niet als boek in uw boekenkast, maar met hulp van vrijwilligers, die bereid zijn de teksten in machineschrift in Word in te tikken, kan het moment van een eerste complete digitale publicatie snel naderbij komen.

Noten

1. Dit uitvoerige artikel is in te zien op de website van de vereniging: www.heemkundeborne.nl
- 2 HCO, Historisch Centrum Overijssel
- 3 LWL, Landschaftsverband Westfalen-Lippe

Der erster theill dieses
Stammbuchs von bis anhero
das ist bis auff jetzi
ges 1.5.9.1 jhar verlauffe
nen dieses
unsers geslechts

Op de website van het project kunt u het oorspronkelijke handschrift van Sweder Schele bekijken alsmede de transcripties. Hierboven (links) zijn de eerste zinnen van de Kroniek afgebeeld. Rechts staat de weergave van de transcriptie, op basis waarvan het overtypen zal plaatsvinden. Middels de oproep hoopt de stuurgroep dat u enthousiast bent geworden en wilt meehelpen een bijzonder stuk ergoed te ontsluiten.

As 't doonkert

Zwier Kremer

“Too jong, gef iej de hoonder
vuurda 'j het nachthok sloet
nog 'n haandvol mais en rogge
en nemt de eier d'r oet.”

Het schemer'n al, 't was deep in 'n hearfst
en kerst stön vuur de duur
de nevels trökken stillan
'nen griezen dichten muur.

Hee luuster'n noar 't gescharrel
van de hoonder in het hok
't getik, gepik, gefladder en
gesteggel op 'n stok.

't Wör rustig binn'n en . . . boeten
wör 't steurig zoesloos stil
'n witgriez'n dekk'n van daampe
umslöt um, zwiegend kil.

Doar heur'n hee vanoet de wiede
'nun deep deemoedig'n toon
dán hoger dán wier leager
meer rustig in zien doon.

'n Midweeterhoorn brach stille
'nun roop van ver, dichtbij
um 't duuster te duurbrekk'n
zien eenvoold maak'n um bliej.

“As ik dat ooit zol könn'n
en zo ens bloaz'n moech,
roop ik vanoet het doonker
het duuster op de vloech.”

Zo stunne joar'n later
bij'n radmaker in 'n schuur
te luuster'n um te leer'n
hoo 't mos en hoo sekuur.

Het zagen, gutsen, liemen
het bloaz'n op 'n hoorn
hee har meer één les neudig
as was 't um angeboar'n.

As 't schemert en de nevels
teng 't leste van het joar
zo stillan kroept noar 't doonker
dan kléénkt 'ne roope kloar.

Zienen weans gung in vervulling
en hee brech de roope doar
woar leu nog stil könt luuster'n
roond kerst en 't oale joar.

€ 1000,- voor de Maag Lever Darm Stichting

Annemie Mulders-Gordijn

Tegelijk met de succesvolle tentoonstelling “Boerderijen komen tot leven” in het Dijkhuis en een winkelpand in de Nieuwe Kerkstraat hing er ook een tentoonstelling pentekeningen van de overleden tekenaar Willem Peters.

Willem Peters leed aan een darmziekte en hij tekende na zijn werkzame leven gebouwen en boerderijen van dorpen, steden en het platteland. Zijn pentekeningen zijn trefzeker en prachtig uitgevoerd, geen tekening is gelijk ook al kon hij hetzelfde gebouw twee maal tekenen.

Na zijn overlijden bewaarde zijn vrouw, Annemiek Peters, de tekeningen zorgvuldig en bij de voorbereidingen van de tentoonstelling “Boerderijen komen tot leven” maakte Leo Congert per toeval kennis met Annemiek. Hij was erg onder de indruk van het werk en kreeg toestemming de tekeningen te exposeren. Het lukte hem ook de tekeningen die betrekking hadden op Delden daar in het Zoutmuseum te exposeren.

Willem had nooit een kopie van een pentekening

verkocht, Annemiek had eerst haar bedenkingen tegen het idee om een kalender te maken, dit worden kopieën, dit wilde Willem nooit. Maar deze bedenkingen verdwenen door het voorstel om de opbrengst aan de Maag Lever Darm Stichting te schenken.

Beide exposities waren succesvol, de kalenders vlogen als warme broodjes over de toonbank en de eerste oplage van de Bornse kalender leverde een bedrag op van € 1000,-. Tijdens de feestelijke afsluiting van de tentoonstelling in de Nieuwe Kerkstraat werd de cheque aan Annemiek Peters overhandigd.

Inmiddels is een tweede druk geleverd en de Landgoedwinkel van Twickel verkoopt de Deldense kalender.

Annemiek Peters met de cheque van € 1000,- voor de Maag Lever Darm Stichting. Op de achtergrond panelen met tentoongestelde pentekeningen.

Foto: Annemie Mulders-Gordijn

De omzwervingen van Johannes Spekreijse

Hennie Kok

De ruim 700 Twentse militairen die dienst hebben gedaan onder Napoleon hebben weinig schriftelijke sporen achtergelaten. Dat komt omdat het analfabetisme onder deze jongelingen meer regel dan uitzondering was. Ook is er veel post zoekgeraakt tussen het thuisfront en het werkelijke front. Twee uitzonderingen waren Bertus Lansink en Johannes (Jan) Spekreijse en uit tweede hand Hendrik ter Brugge. Van de eerste twee is een zakboekje bewaard gebleven waarin de route werd genoteerd die ze met een legeronderdeel hadden afgelegd. Van Bertus Lansink is slechts de reis naar het depot waar hij zijn opleiding zou krijgen, beschreven. Hij werd afgekeurd en was daarna teruggekeerd¹.

In een artikel in *De Waarheid* d.d. 1948 verhaalde de dochter van Hendrik ter Brugge hoe haar vader verteld had wat zijn belevenissen waren. In *Borne en haar bewoners in vroegere jaren*², is het reisverslag van Spekreijse als uitgangspunt gekozen. De auteur heeft het verslag uitgebreid met zijn eigen interpretatie over de Napoleontische tijd. Dit verhaal neemt het verhaal van Spekreijse ook als uitgangspunt maar ondersteunt het met bronneninformatie.

Familiegegevens van Jan Spekreijse

Jan Spekreijse werd op 21 september 1791 geboren te Ambt Delden als zoon van Egbertus Spekreijse en Hendrieka Kamp. In het Quotisatieregister³ van 1809 staat vermeld dat er sprake was van twee families Spekreijse. De ene woonde op no. 113 en is wonner en behoorde tot de een na goedkoopste klasse en wel 40. De ander woonde ernaast op no. 112 en behoorde tot een middelgrote klasse namelijk 37. Tot die klasse behoorden de middelgrote boeren die normaliter hun zonen het rekenen en schrijven lieten leren. Ze waren echter niet kapitaalkrachtig genoeg om hun zonen vrij te kopen van militaire dienst. Het geld dat neergeteld moest worden varieerde tussen de f 1000,- en f 2400,-. Het inkomen van een dagloner lag in die tijd rond de f 120,- jaarlijks.

De keuring

Degene die in het kanton Delden in 1791 waren geboren, werden op zondag 11 oktober 1812 in die plaats zelf gekeurd en moesten ook loten. Jan trok een ongunstig lot no. 25, werd goedgekeurd en als beroep werd hij gekwalificeerd als dienstknecht. In die maand leek politiek gezien alles nog gunstig. Dat er in Rusland voor de Fransen een catastrofe aanstaande was, werd in Nederland nog niet als zodanig ervaren. Het aandeel soldaten dat het departement Overijssel moest leveren bedroeg 325 man. Het overgrote deel, 179 personen, ging naar het 123ste Regiment Infanterie van Linie⁴. Ook Jan werd opgenomen in dat legeronderdeel. Op 7 november 1812 vertrok het gezelschap uit Zwolle om op 28 november 1812 in St. Omer (Jan noemt het St. Thomas) te worden geregistreerd. Dit eerste deel van de reis kan voor Jan niet eenzaam zijn geweest, naast vele Twentse leeftijdsgenoten waren er ook vier Deldenaren te weten Johannes Hendrikus Berkendam, Gerardus Johannes Wegink, Antonius ter Horst en Johannes ten Tije. Opmerkelijk was dat de nummering (het 'Matricule') direct afge-

leid werd van de lengte van de militair. De 1 meter 80 lange Gerard van 't Reve uit Almelo kreeg nummer 4423 terwijl Jan Spekreijse no. 4499 werd toebedeeld. Hij was 1 meter 67 lang. Waarschijnlijk werd de nummering voor de exercitie gebruikt. Bij de Infanterie van Linie werd er gewisseld en gedraaid op basis van commando's.

De tocht naar de vestingen

Napoleon had einde 1812 zijn dramatisch uitgeholde leger in Rusland verlaten en was snel naar Parijs teruggekeerd. Hij beseftte dat hij een groten-deels nieuw leger moest opbouwen bestaande uit reserves, de net opgeroepen lichte van de jaargang 1791, artilleristen van de marine en latere lichten die versneld warden opgeroepen. Hij wilde de nieuwe legers, naar schatting ruim 140.000 man, in Oost Duitsland confronteren met de Russen en de in opstand gekomen Pruisen. Het verzamelpunt was Mainz, daar zouden nieuwe legeronderdelen gevormd worden die, afhankelijk van de situatie, op verschillende routes Duitsland zouden binnentrekken. De tweede tocht van Jan, van St. Omer naar Mainz, nam een kleine maand in beslag. Hij moest het doen zonder een leeftijdsgenoot uit Ambt Delden; Birkendam was op 24 januari 1813 in het militair hospitaal van Saint Omer overleden.

Begin juli had Napoleon zijn nieuwe legers geformeerd en trok zoals gezegd Duitsland binnen, het eerste hoofdkwartier was Erfurt in Thüringen. Het begin was hoopvol, Hamburg dat in opstand was gekomen, werd terugveroverd. De veldslagen bij Lützen en Bautzen zorgden ervoor dat het gehele gebied tot aan de Elbe weer in handen kwam van de Fransen. Napoleon verlegde zijn hoofdkwartier naar Dresden. De restanten van het leger van de veldtocht uit Rusland 113.000 militairen, werden met Napoleon herenigd. Bovendien waren er bijna

De reis van Jan Spekreijse in vier fasen.

70.000 militairen gelegerd in vestingen langs de rivieren de Weichsel, de Oder en de Elbe. Begin augustus 1813 kwam het tot een wapenstilstand. Na enkele weken begonnen de vijandelijkheden opnieuw. Er waren nu tegenslagen. De poging om Berlijn, de hoofdstad van Pruisen, in te nemen mislukte. Half oktober werd Napoleon vernietigend verslagen bij Leipzig. Het leger trok zich terug richting de Rijn. De bezettingen in de vestingen bleven achter en verzetten zich manhaftig zo ook in Wittenberg.

Volgens het dagboek van Jan Spekreijse was het onderdeel van het 123ste Regiment waarin hij zich bevond naar de vesting Wesel gegaan, vandaar uit was het via Münster, Osnabrück, Hannover, Magdenburg, Leipzig naar de vesting Wittenberg gegaan. Jan doet geen melding van de veldslagen bij Bautzen en Lützen. Toch zijn er wel militairen van het 123ste Regiment daar om het leven gekomen. Johannes Hermannus Derking uit Haaksbergen, Johannes Greve uit Hengelo en Fredrik Johannes Hilberink stierven in de eerste helft van mei 1813 in het militaire hospitaal van Erfurt. Een vijftiental Twentenaren werden begin augustus 1813 overgeplaatst van het 123ste Regiment naar het 54ste Infanterie Regiment van Linie. Voor hen geen gelukkige maatregel want zij werden half oktober ingezet bij de volkerenslag bij Leipzig.

De vesting Wittenberg

Zoals gezegd Napoleon had een aantal vestingen langs de Elbe bezet met een groot aantal militairen. Het waren, los van Dresden en Hamburg, de vestingen Torgau, Spandau, Wittenberg en Maagdenburg. Zeer vele Twentenaren waren daar aanwezig. In de nacht van 13 op 14 januari 1814 bestormde de Pruisische generaal B.F. Emanuel Tauentzien Wittenberg en nam de stad in na een beleg van drie maanden. De gevangengenomen Nederlanders kregen de mogelijkheid om opgenomen te worden in het Oranjelegioen. Deze legereenheid was in het najaar 1813 opgericht in Schwedt, een plaats aan de Oder. Jan Spekreijse deed daar aan mee, logisch want daardoor was de reis richting thuisbasis vrij zeker. In februari 1814 kwamen twee groepen aan zowel in Enschede als in Groningen. De desertie was hoog want de dienstplichtige 'medereizigers' wilden maar één ding: weer naar huis. Zo ook Jan, in Bentheim nam hij de benen. Terug naar Bentelo. Hij was daarmee één van de eerste deserteurs

van het nieuwe Nederlandse leger net zoals zijn plaatsgenoot Willem Jan Nijhuis.

Verdere leven en samenvatting

Het verdere leven van Jan Spekreijse is snel verteld. Op 9 oktober 1816 trouwde hij in Borne met 51 jarige Janna Smit, van beroep winkeliere en weduwe van Jan Hulshoff. Hij overleed in Borne op 21 juni 1867. De reis die Jan beschreef was nauwkeurig met betrekking tot andere bronnen. Hij heeft het overleefd maar 35 van de 90 Twentenaren van het 123ste Regiment niet. En dat in een periode van iets meer dan een jaar. Vergeten wordt dat van de dienstplichtigen in de periode van Napoleon veel meer militairen in Duitsland zijn omgekomen dan in Rusland.

Noten

1. H.H. Bolscher, Zakboekje van een 'cannonier uit Vleeringe'.
2. Bornse jongen werd gedwongen dienst te nemen in Napoleons's leger in: *Borne en haar bewoners in vroegere jaren*, pag. 111-112. De lotgevallen van J. Spekreijse in: *Borne en haar bewoners in vroegere jaren*, pag. 113-114; Samengesteld door B.W.M. Immerman en H.J. Ellenbroek, uitgegeven in 1982.
3. HCO, toegangsnr. 21, Inventaris van de archieven van de kwartierdorst van Almelo (1807 - 1810) en de onderprefect van Almelo (1811 - 1813) inv. nrs. 1 - 56
4. In een Regiment van Linie stonden de militairen schouder aan schouder en lijn bij lijn terwijl bij de Lichte Infanterie de militairen op vrije posities stonden of lagen.

Ontroerende herdenking gevallen bij Huize Lidwina

Annemie Mulders-Gordijn

Op dinsdag 23 september 2014 is herdacht dat Huize Lidwina te Zenderen 70 jaar geleden door de Duitsers is opgeblazen. Drie mensen, Sietse Hilbrink, zijn zoon Coen Hilbrink en Dirk Ruiter werden standrechtelijk gefusilleerd.

Genodigden, maar ook vele belangstellenden, verzamelen zich in de Zwanenhof voor de herdenking bij het monumentje aan de Lidwinaweg. In een lange stoet loopt men naar het monument waar een viertal blazers van de Brassband Borne spelen. Hier wordt een informatiebord over de geschiedenis van Huize Lidwina onthuld.

De heer Schott voert namens de zendamateurverenigingen VERON en VRZA het woord. Huize Lidwina was een knooppunt voor communicatie van KP (knokploeg) Zenderen. Burgemeester Rob Welten vertelt in zijn toespraak hoe belangrijk vrijheid is. Hij richt zich ook tot de kinderen van de Stefanusschool te Zenderen om hen duidelijk te maken hoe kostbaar 70 jaar vrijheid is en wat daarvoor gedaan is om die vrijheid te krijgen.

De zoon en kleinzoon van de gedode Coen en Sietse Hilbrink vertelt in drie verhalen hoe de overval in zijn werk ging. In zijn boek *Vogelvrij Verleden*, uitgereikt aan de aanwezigen, zijn de verhalen te lezen.

Namens de gemeente, VERON en VRZA en de familie Hilbrink worden kransen gelegd. De kinderen leggen witte rozen neer, de Last Post klinkt, een minuut stilte volgt, het Wilhelmus wordt geblazen. De kinderen onthullen het informatiebord over de geschiedenis van Huize Lidwina, een rusthuis voor dames.

In het weiland tegenover het monument staan een paar tenten. In één ervan is op mooie informatieborden, samengesteld door Leo Congert, de volledige geschiedenis van verzet en de overval op Huize Lidwina te lezen. In de andere tenten leggen zendamateurs met oude en nieuwe apparatuur verbindingen over de hele wereld. Zij geven aan belangstellenden uitleg over de apparatuur.

Het is een waardige en ontroerende herdenking met de familie van de gedode verzetshelden en de laatste overlevenden als eregasten.

Foto's van boven naar beneden:

Burgemeester Welten en mevrouw Hilbrink-Nijhuis bekijken de presentatie in de Zwanenhof.

De heer Schott tijdens zijn toespraak bij het monument.

De gedenkplaat met daarop de namen van S.A. Hilbrink, C.J. Hilbrink en D.C. Ruiter.

In de tenten tegenover het monument kunnen informatieborden over de gebeurtenissen bij Huize Lidwina en allerlei verbinding apparatuur bekeken worden.

Foto's: Dirk de Graaf (1 t/m 3) en Annemie Mulders-Gordijn (4).

Heemkunde en genealogie. Bidprentjes

Ton Boswerger

Beste lezer. In de tekst bij het cirkeldiagram van Gerard Morselt in het decembernummer 2013 was naast de foto van erve Mösselboer ook een bidprentje geplaatst van zijn ouders, Antoon jr. Morselt en Susan Knuijff. Tussen haakjes was daar bescheiden bijgezet "collectie HIP". Aan die bidprentjes heeft Jurrie Haak in de afgelopen jaren veel tijd besteed.

En daar wil ik het graag deze keer eens met jullie over hebben. Bidprentjes. Ook wel doodsprentje genoemd. Een plaatje opgesteld ter gedachtenis van een overledene, ter vermaning en troost der nabestaanden en tot opwekking om voor de overledene te bidden. Het bidprentje draagt aan de voorzijde de beeltenis van de overledene of een andere toepasselijke afbeelding en aan de achterzijde de voornaamste data uit zijn leven en een kort gebed of enige toepasselijke teksten uit de Schrift of Liturgie. Het gebruik is specifiek katholiek en is van Amsterdamse oorsprong. Aanvankelijk (1688) geschreven, later (1730) gedrukt. Eind 18^e eeuw verspreidde het zich ook over België, Duitsland, Noord-Frankrijk, Oostenrijk, Ierland en Frans Canada. En van deze bidprentjes, beste lezer, liggen er op de eerste verdieping van de bibliotheek meer dan 2900. In Excel ingevoerd zodat op achternaam van overledene en/of partner eenvoudig is na te gaan of er een bidprentje voorhanden is. En zo ja, dan kan één van onze medewerk(st)ers het gewenste bidprentje makkelijk voor je opzoeken zodat je de gegevens kunt overnemen of er, indien gewenst, een kopie van laten maken.

Bidprentjes: de oude, enkele, zijn heel vaak aan de voorzijde voorzien van religieuze afbeeldingen. Soms zien we dat aan de drukker van een bidprentje een open opdracht werd gegeven: de achterzijde met de tekst uiteraard hetzelfde; voor de voorzijde kon dan gekozen worden uit meerdere afbeeldingen, mogelijk afhankelijk van de aanwezige voorraad.

Vele mensen waren moeder lief.
Haar lievelingsdier was koe Roosje.

Bidprentjes zijn er in allerlei soorten. Boven een zeer moderne en onder een traditionele variant.

Tegenwoordig zijn de bidprentjes bijna altijd dubbel: een meer persoonlijke tekst over de overledene aan de binnenzijde en een foto aan de voorkant. Veelal een pasfoto maar een enkele keer ook een heel aparte: de voorzijde met de lievelingskoe van de overledene. Geboren drie hoog in Amsterdam is zo'n Twents bidprentje voor mij heel apart in deze toch nog steeds agrarische omgeving. Vaak zijn de teksten heel persoonlijk en geven ze een geweldig beeld van de levensloop. Geboorten en overlijdensgegevens zouden toch eigenlijk wel standaard genoemd dienen te worden. Dat is in de meeste gevallen ook wel het geval maar uitzonderingen bevestigen de regel! Wat denk je van een bidprentje waar behalve de naam van de overledene verder helemaal niets werd vermeld! Wij hebben een paar van die bidprentjes!

Inmiddels hebben wij door ruil ruim 600 bidprentjes van voornamelijk Bordenaren kunnen vergaren. Daarom, beste lezer, nodigen wij (en daarmee bedoel ik de vrijwilligers van het Historisch Informatie Punt) je uit om onze collectie eens te komen bekijken op de dinsdag- en woensdagmorgen van 10-12 uur. De koffie staat klaar. En neem dan meteen je overcomplete bidprentjes voor ons mee. Daar zijn we je heel dankbaar voor. En natuurlijk mag je die andere bidprentjes, waar je eigenlijk geen raad meer mee weet, ook best meenemen. Wij zullen er heel goed voor zorgen! En je weet nog ons e-mailadres: archief@heemkunde.nl

De oude schoenendoos van Catrien Tanke: een familiegeschiedenis over drie generaties

Anja Tanke

Het Bussemakerhuis heeft in het verleden wel eens spullen aangeboden gekregen die niet passen in de collectie. Maar men zag wel de waarde er van in en daarom zijn ze destijds toch in ontvangst genomen en bewaard. Daarbij hoorde ook de oude schoenendoos van Catrien Tanke. De inhoud heeft geen enkele relatie met het linnenfabriekershuis en daarom is nu een goede bestemming gezocht. En zo komt de schoenendoos met inhoud bij het gemeentearchief terecht.

Van links naar rechts: Anna Tanke, vermoedelijk moeder Johanna Maria Nijhof en Mijke Tanke.

Oude schoenendozen worden nog steeds geassocieerd met het bewaren van spulletjes van vroeger en de inhoud zou best verrassend kunnen zijn. Het toeval wil dat Catrien en ik dezelfde achternaam delen en mij is met regelmaat gevraagd of we soms familie zijn. Dat zijn we niet direct, zes generaties en zo'n 200 jaar geleden komen 'onze' tak van de familie en de hare samen.

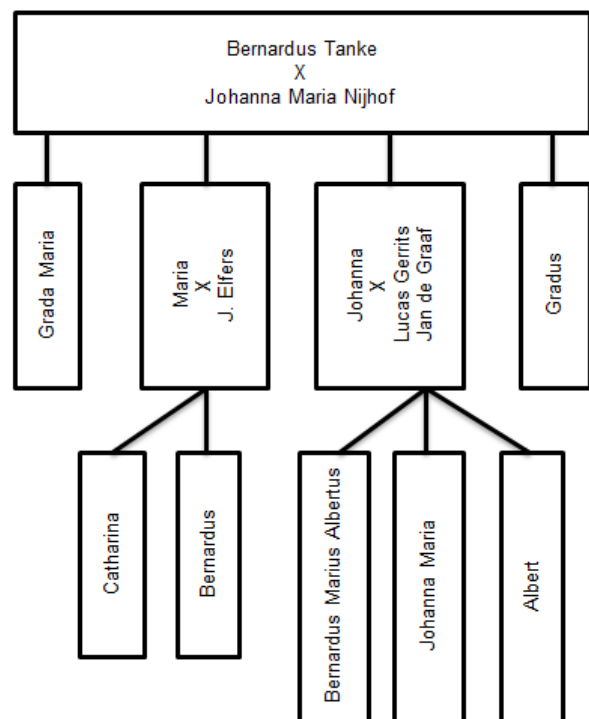
Nu heb ik de gelegenheid om een kijkje te nemen in het verleden van verre familieleden. Het is daarom dat ik met meer dan gewone belangstelling het dekfel van de doos haal. Wat zou ze toch allemaal bewaard hebben? Ik word niet teleurgesteld: er zijn onder andere een aantal mooie oude foto's, identiteitsbewijzen, bidprentjes en beschreven ansichtkaarten. Bij het bestuderen van de inhoud ontstaat al een eerste indruk van het leven van Catrien en haar familie. Met behulp van de burgerlijke stand,

het bevolkingsregister en het kadaster wordt nog meer bekend. Door alle informatie samen te voegen, ontvouwt zich geleidelijk een beeld van lief en leed van drie generaties Tanke.

Bernardus Tanke en Johanna Maria Nijhof

Bernardus Tanke wordt geboren in Zenderen in 1860. Hij trouwt in 1888 met de zeven jaar oudere Johanna Maria Nijhof. Uit hun huwelijk worden vier kinderen geboren, waarvan er twee heel jong overlijden.

Bernardus verdient zijn schamele loon als dagloner, landbouwer, spoorwegaarbeider en later als spoorwachter. Het gezin verhuist diverse keren. Aanvankelijk wonen ze op het Kollenveld in Ambt Almelo, later in Zenderen en in Borne. Rond 1910 zijn ze gaan wonen aan de Oude Almelseweg 19¹. Bernardus en Johanna Maria overlijden beiden in Borne, hij in 1949 en zij in 1938.

Schematische weergave van drie generaties Tanke

Catrien samen met haar nicht Annie Gerrits

Maria (Miejke²) Tanke

Zij is het tweede kind van Bernardus en Johanna Maria, geboren in 1889. Ongehuwd krijgt zij in 1914 en in 1916 twee kinderen, te weten Catharina en Bernardus. Uit het bevolkingsregister blijkt dat Mieijke aan de kost komt als koopvrouw of ventster. Meerdere mensen vertellen mij dat ze kleine behoeften voor de huishouding en persoonlijke verzorging, zoals wasknijpers, Sunlight zeep en haarknipjes verkoopt. Ze vervoert haar handel in een hengselmand. Bekend is dat Mieijke niet alleen in Borne maar ook in Saasveld klanten heeft. Daar staat ze bekend onder de bijnaam Boorns Hanna³. Jan Kleinman beschrijft in zijn gedicht *Volk an de deur*⁴ diverse personen die zich in hun levensonderhoud voorzien met deur-aan-deur verkoop. Hij vertelt ook wat over Mieijke:

*Ik zee nog veur mie Mieijke Tanke
met heur heengselmaandje loop'n.
Veters, noal'n, heur agosie
probeer'n 't vriendelijk te verkoop'n.*

*Zo as 't gebroek, kwam 't achterum.
En koch ie niks, zee'r Mieijke fier:
"Dat gef niks, dan goa'w weer vedan
tot aandre wekke dan mer wier."*

Zij woont met haar kinderen in bij haar ouders aan de Oude Almloseweg 19. Op latere leeftijd trouwt zij met ene J. Elfers, dit huwelijk loopt echter uit op een scheiding.

Na afbraak van de woningen aan de Oude Almloseweg in 1955 en na enige omzwervingen op diverse adressen in Borne, verhuist ze naar de De Ruyterstraat. Mieijke overlijdt in 1964 in het ziekenhuis in Hengelo.

Johanna (Anna) Tanke

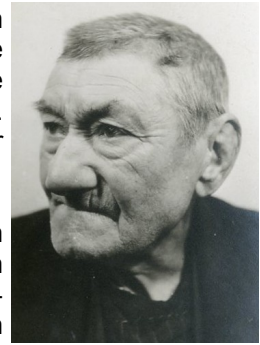
Deze derde dochter uit het gezin van Bernardus en Johanna Maria wordt geboren in Zenderen in 1893. Anna verdient haar geld als weefster. Een paar weken voor haar huwelijk met de Almeloër Lucas Gerrits in mei 1912, wordt het eerste kind in haar ouderlijk huis geboren. Het jongetje overlijdt echter al na drie weken en Anna vertrekt met lege handen naar Almelo.

Twee jaar later wordt de hoogzwangere Anna weer ingeschreven in Borne op het adres van haar ouders. Korte tijd later wordt daar haar dochter Johanna Maria (Annie) Gerrits geboren. Veel keus om te verhuizen heeft Anna waarschijnlijk niet. Haar man moet vanaf augustus 1914 zijn straf uitzitten in de gevangenis in Arnhem. Voor Anna betekent het onder andere dat er geen inkomen is. Want zonder kostwinner geen inkomen en zonder inkomen geen eigen woning.

Zo langzamerhand wordt het behoorlijk vol in het kleine huisje aan de Oude Almloseweg 19. Tot augustus 1917 wonen daar het echtpaar Tanke-Nijhof, de dochters Mieijke en Anna en drie kleinkinderen, Johanna Maria, Catharina en Bernardus.

Anna vertrekt in augustus 1917 zonder haar dochter uit Borne. Een jaar later wordt in Almelo nog een kind van het echtpaar Gerrits geboren. Ook deze zoon leeft maar kort, hij wordt maar twee maanden oud. Het huwelijk met Lucas Gerrits houdt geen stand en in april 1919 wordt de echtscheiding uitgesproken⁵.

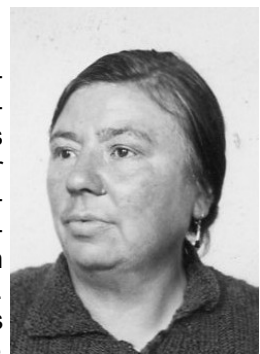
In 1921 trouwt Anna in Enschede met de 23 jaar

Bernardus Tanke

Mieijke Tanke

Anna Tanke

Deel van het blok van vier woningen aan de Oude Almeloseweg, 15 (rechts) - 21. Ze zijn gebouwd in 1861 en gesloopt in 1955. De woningen stonden vanaf de Grotestraat gezien aan de rechterkant van de Oude Almeloseweg direct na de Jacobusschool. In 1951 is de gehele straat vernummerd. Dit blok kreeg toen de huisnummers 16 - 22.

Foto: collectie gemeentearchief Borne nr. 03703a.

oudere weduwnaar Jan de Graaf. In 1932 verhuist het paar naar Borne. Eerst wonen ze enige tijd aan de Klippenweg. Vervolgens huren ze de woning Oude Almeloseweg 15. Het is een gemengd huwelijk, iets wat in deze periode niet veel voorkomt: Anna is katholiek en Jan is Nederlands Hervormd.

Anna's dochter Annie Gerrits staat vanaf haar geboorte ingeschreven op het adres van haar opa en oma. Feitelijk wordt zij door hen en haar tante Mieke opgevoed. Annie vertrekt in 1933 naar Almelo waar ze een paar jaar later trouwt met Hendrikus Johannes Vermaas.

Jan de Graaf overlijdt in 1948. Na zijn overlijden verhuist Anna naar Oude Almeloseweg 19, waar nog steeds haar zus, vader en nicht Catrien wonen. In 1953 volgt opnieuw een verhuizing, deze keer naar Almelo. Daar overlijdt ze in 1960.

Catharina (Catrien) Tanke

Catrien wordt eind december 1914 geboren. Haar moeder is niet getrouwd en de naam van Catriens vader is niet bekend. Net zoals haar nichtje Annie gaat Catrien naar de lagere school (bij de Zusters van Schijndel) in de Stationsstraat. In de schoendoos heb ik een klassenfoto met 38 meisjes aangetroffen, waarop beiden staan afgebeeld.

Kennelijk is duidelijk dat Catrien speciale zorg nodig heeft. Mogelijk hebben de Zusters van Schijndel en/of in overleg met de pastoor gezorgd voor passende opvang. In juli 1929 verhuist ze naar Huize Vincentius in Udenhout. Het is een tehuis voor verstandelijk gehandicapte meisjes. De instelling

wordt geleid door de Zusters van de Choorstraat. Vervolgens verhuist Catrien naar Heel waar de Zusters en Broeders van de Heilige Joseph verstandelijk gehandicapten opvangen. Daar wordt Catrien opgenomen in Huize St. Anna. In december 1937 verhuist ze terug naar Borne.

In de periode 1929-1950 verblijft Catrien regelmatig in tehuizen en kloosters getuige de verhuizingen vermeld in het bevolkingsregister en de bewaarde ansichtkaarten.

Catrien verstuurt graag kaarten. Enkele ansichtkaarten van haarzelf die ze verstuurde aan haar familie zijn bewaard gebleven. Uit 1947: *lieve Moeder en Grootvader, ik laat U weten als dat ik nu met Pinksteren bij U kom en dan gaan wij samen nog eens praten. Dag Moeder en Grootvader. Cathrientje.*

Als haar moeder zestig wordt in 1949, ontvangt ze deze kaart: *Ik kom u feliciteren en mag hopen dat O.L.V. U nog vele jaren mag in ons midden laten. Jammer ik heb geen geld nu anders had ik U wat opgestuurd. Veel plezier. En ik vergeet U nooit. Tot Pinksteren dan.*

Na een periode in Borne verblijft Catrien in 1950 een half jaar in het klooster Bethanie bij Mook. Uit de teksten op de ansichtkaarten blijkt dat Mieke in een ziekenhuis is opgenomen en kennelijk is onderdak gezocht voor Catrien omdat ze niet alleen kan zijn. Haar moeder schrijft onder andere: *Beste Cathrientje, het zijn wel geen paaskaarten maar u heeft graag kaarten en nu zal ik je er drie sturen. De volgende week krijgt u weer een brief van mij. Het gaat tamelijk goed met mij. Cathrientje goed voor de beietjes zorgen en paasmorgen zie ik u gaan met de mooie jurk aan. Dag Cathrientje. Hartelijke groeten van mij en ook aan zuster Alojsia en Moeder Prioerin. Zelig Paasfeest.*

Tijdens haar verblijf in klooster Bethanie in Mook verzorgt Catrien samen met de nonnen de bijenvolken.

In 1958 is Catrien een periode opgenomen in de Brinkgreven in Deventer en in 1960 in het psychiatrisch ziekenhuis St. Anna in Venray. Ook daar ontvangt ze kaarten, onder andere van haar moeder. *Mijn beste Catrientje. Dokter Sanderink is er geweest en zei het kon nog wel een tijdje duuren maar dat is niets. Hoe is het met u, ik hoop maar van goed. Ik zal u nog wel iedere keer schrijven hoor. En denk nog wel veel aan u, ja ieder keer. Wel alles is hier nog hetzelfde. Nu vele vriendelijke groeten aan zuster Rita en aan de Dokter die bij u komt. En ook veel groeten van mij u moeder die u nooit vergeet. Dag beste Catrientje tot een andere keer.*

Catrien en haar moeder voeren samen een huishouding. Iedere dag gaan ze naar het postkantoor aan de Grotestraat om brieven te posten. Catrien loopt altijd voorop.

Na het overlijden van haar moeder woont Catrien alleen. Ze heeft, misschien wel daarom, altijd een hond. De laatste heeft de naam "Bobbie Elastica Wildebras Spring 't veld". Vanaf 1972 woont ze aan de Nachtegaalstraat. Catrien is niet huishoudelijk aangelegd. Liever ontvangt ze geen bezoek aan huis, alleen als het echt niet anders kan. Ze maakt dan een stukje van de eettafel leeg voor het bezoek. Daar kan dan het kopje koffie staan.

Overdag gaat ze vaak op pad. Catrien heeft dan wel haar verstandelijke beperkingen en psychische klachten, ze heeft goed door of mensen haar mogen en waarderen en haar nemen zoals ze is. Ze heeft vaste adressen in Borne waar ze welkom is voor een gesprekje, een kopje koffie of even naar het toilet mag. Zo komt ze onder andere regelmatig op kantoor bij de medewerkers van de gezinsverzorging en maatschappelijk werk aan de Grotestraat, bij kledingwinkel First Lady, het gemeentehuis en het politiebureau.

Zij is een bekende verschijning in het dorp, met name door haar kledingkeus en haar manier van lopen met grote passen. Ze heeft een luide zware stem en praat ook veel hardop in zichzelf. Catrien wordt vaak gezien met plastic tasjes. Ze koopt veel kleding en ze brengt ook veel weer terug naar de winkel.

Twee anekdotes:

Op een dag loopt ze binnen bij First Lady waar iemand kleding staat te passen. Catrien kan niet laten er wat van te zeggen: "*Dat steet oe neargns noa*". De eigenaresse vertelt Catrien dat ze altijd binnen mag komen maar dat ze zich niet met de klanten mag bemoeien. Waarop Catrien nogmaals herhaalt "*Mer dat steet dat means toch ok neargns noa*" en vervolgens de winkel verlaat.

Ook op het gemeentehuis komt ze vaak. Op een dag duwt ze een vel papier onder de deur door van

Catrien en haar moeder samen op pad in Borne. Deze foto is gemaakt in 1942.

Catrien op een feestje. Van jongs af aan is ze een zware rookster en ook nu ontbreekt de sigaret niet⁶.

de kamer van de burgemeester. Aan de andere kant van de deur ziet de burgemeester dat gebeuren. Hij bedenkt zich niet en trekt direct de deur open in de veronderstelling dat zijn kinderen een streek uithalen. Hij kijkt echter in het gezicht van een ondeugend kijkende Catrien die zich daarop snel uit de voeten maakt.

Over Catrien zijn nog veel meer verhalen bekend. Aan de meeste zal men met een glimlach terugdenken. Maar ze kon met haar gedrag ook wel eens overlast veroorzaken mensen tegen zich in het harnas jagen.

Catrien overlijdt na een kort ziekbed in juli 1987 in het ziekenhuis in Hengelo. Daarmee verliest Borne een authentieke dorpsfiguur. De uitvaart is in gezamenlijkheid verzorgd door de gemeentelijke sociale dienst, maatschappelijk werk en gezinsverzorging. Ondanks een overlijdensadvertentie geplaatst in de Bornse Courant, zijn bij de uitvaart geen familie, vrienden en kennissen aanwezig.

Ze is begraven op de Algemene Begraafplaats aan de Oude Almeloseweg. Op haar graf staat een beeldje van een duif, gemaakt door kunstenaar Anke Lauenberg.

Drie generaties Tanke: Miejke, haar zoon Ben en haar vader Bernardus. De foto is gemaakt rond 1931. Op de achterkant heeft Catrien geschreven: moeder, grootvader, Bernard Tanke. Aardappels rooien op het land. Ik was 16-17 jaar oud.

Bernardus (Ben) Tanke

Op Tweede Kerstdag 1916 wordt een kind geboren: een broertje voor Catrien. Moeder Miejke is ook nu niet getrouwd en ook van dit kind is de vader niet bekend. De jongen wordt vernoemd naar zijn opa: Bernardus.

Ben brengt zijn jeugd door in Borne, hij gaat naar de Jacobusschool en is lid van voetbalvereniging NEO. Hoewel het gezin het zeker niet breed heeft, ziet moeder Miejke wel kans om genoeg geld opzij leggen voor de contributie en een voetbaltenuue.

Catrien heeft meerdere foto's bewaard van de teams waar haar broer in speelt.

In de jaren 1932/1933 is Ben lid van *De Jonge Werkman*. Er zijn wekelijks clubbijeenkomsten voor spel, sport en ontspanning, maar ook ruime aandacht voor godsdienstige en sociale vorming. De Bornse afdeling van *De Jonge Werkman* gaat begin jaren '30 op retraite in Zenderen en ook hiervan heb ik een foto gevonden in de schoenendoos.

In juni 1934 vertrekt Ben naar Doetinchem. Hij verblijft er kort en een paar maanden later wordt hij ingeschreven in Amersfoort op het adres Utrechtseweg 247. Hij

Vanaf links: Ben Tanke, Toon Vloedveld en mogelijk Huls in het tenue van NEO.

Ben Tanke

volgt hier de U.L.O.⁸ en wordt er opgeleid tot bankwerker.

Aansluitend vervult hij zijn dienstplicht bij de Kon. Luchtdeel Artillerie Afdeling. Ben is onder andere gelegerd bij fort Kijkduin. Meerdere foto's van hem met zijn kameraden zijn bewaard gebleven.

In juni 1936 is Ben terug in Borne. Hij wordt dan ingeschreven op het adres Oude Almelseweg 15, bij zijn stiefmoeder en tante Anna. Na nog een kort verblijf bij zijn nichtje Annie in Almelo vertrekt Ben in 1940 definitief uit Borne. In oktober van dat jaar trouwt hij in Alkmaar met Johanna Jacoba van Latum. In de jaren 1941 - 1949 worden in het gezin drie kinderen geboren; twee jongens en een meisje⁹.

In 1956 vertrekt Ben uit Alkmaar en eind jaren '50 woont hij in Amsterdam. Hij werkt er als winkelier.

Eén van zijn collega's heeft kennelijk wat meer contact met hem, want zij heeft het adres van zijn moeder in Borne. Zij schrijft het volgende: *Beste mevrouw Tanke, bij deze wilde ik u vertellen dat het met Ben prima gaat. Ik werk hier bij hem in de winkel al bijna één jaar. In al die tijd heeft hij U haast nooit geschreven. Dat vind ik heel erg nalatig van hem. Zelf heb ik geen moeder meer en daarom des te meer doet het mij erg veel verdriet dat hij U nooit is schrijft. Daarom dacht ik, nou laat ik U wat op die kaart schrijven. Ik hoop niet dat U het erg brutaal vind van mij. Ben weet er niets vanaf dat ik dat doe. Hij verkoopt prima in de winkel en heeft ook een nieuwe auto gekocht. Hoe gaat het met U? Bent U nog helemaal gezond? Ik zou best eens kennis met U willen maken. Kunt u niet is een keer naar Amsterdam komen? Dat zou ik erg aardig vinden. Dan kunt u alles is bekijken. Nou mevrouw, de kaart is vol. Heel veel groeten van Ben en mij. Dàg!*

Mevr. E. Oosterbroek-Landzaat.

Kennelijk komt Ben niet meer in Borne en hij schrijft zijn moeder nauwelijks. Zijn collega mevrouw Oosterbroek klimt daarom uiteindelijk in de pen om haar laten weten hoe het met hem is.

Op 10 augustus 1960 slaat het noodlot toe als de auto van Ben op de A1 slipt, daardoor op de verkeerde wegheeft terecht komt en botst op een tegenligger. Hij overlijdt ter plekke als gevolg van de aanrijding.

Met dank aan:

Dit artikel is tot stand gekomen mede dank zij aanvullende informatie van: Gé Nijkamp, Jaap Grootenboer, Henk ten Thije, Annette Evertzen en Leo Leurink. Fotobewerking op pagina 18: Leo Congert.

Noten:

- 1 Het pand is in 1951 vernummerd naar Oude Almelseweg 20.
- 2 Uit informatie van Leo Leurink blijkt dat zij Mijke werd genoemd.
- 3 Informatie verstrekt door Gé Nijkamp.
- 4 Het gedicht is opgenomen in de bundel *Streuizaand*.
- 5 Voor 1971 waren er vijf echtscheidingsgronden, te weten: overspel, kwaadwillige verlatting, uitzitten van een gevangenisstraf langer dan vier jaar, toebrengen van zwaar lichamelijk letsel en na vijf jaar onafgebroken gescheiden van tafel en bed.
- 6 De foto is ter beschikking gesteld door Annette Evertzen.
- 7 Catrien is begraven in een algemeen graf. Het betekent dat de grafrust in ieder geval tien jaar wordt gerespecteerd. Haar graf is in 2002 geruimd.
- 8 Het Utrechts Archief. Archief, toegang 20 Rijksinrichtingen kindbescherming
- 9 De namen zijn bij de auteur bekend maar worden in verband met privacyoverwegingen niet vermeld.
- 10 Bron: www.delpher.nl

Bericht uit *Het Vrije Volk* van 11 augustus 1960¹⁰.

De Borse foto's uit de schoendoos zijn opgenomen in de beeldbank. Alle andere foto's en informatie zijn opgenomen in de documentatiecollectie van het gemeentearchief Borne, onder nr. 410. Informatie verzameld door de auteur is tevens opgenomen in de documentatiecollectie van het gemeentearchief Borne, onder nr. 411.

Verdwenen boerderijen op Weleveld

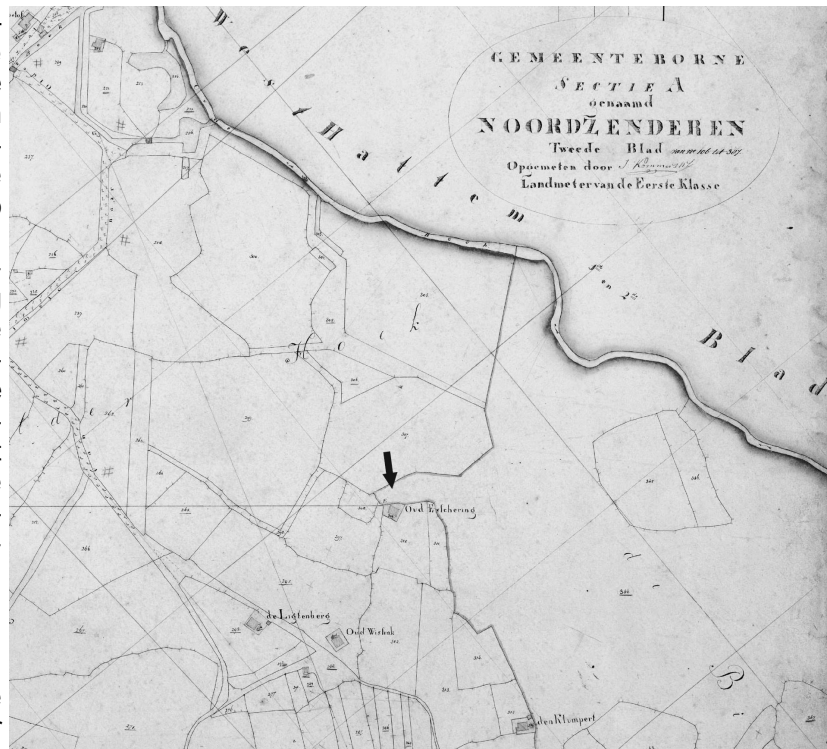
E.T.J.T. Kwint

Oude kaarten zijn een prima hulpmiddel om situaties van voorheen te reconstrueren. Een voorwaarde daarbij is dat de kaart niet te grootschalig is zoals de kaarten van Ten Hove. De eerste kaart die dan enige gedetailleerde informatie voor Weleveld kan leveren, is de Hottinger kaart, verder HK. Deze streek werd daarbij rond 1790 gekarteerd. De HK werd voor militaire doeleinden gemaakt. Dus wegen, wateren, dorpen, steden en voornamen huizen, zoals havezates, staan naar moet worden aangenomen goed ingetekend. Maar of bosjes, bossen en boerderijen allemaal even nauwkeurig op hun plaats staan, is twijfelachtig. Bovendien staan er bij de boerderijen, in ieder geval die op Weleveld, geen namen vermeld. Sommige ingetekende boerderijen zijn te herleiden naar nog bestaande, anderen doen vermoeden dat er maar wat getekend is. Dus wel een algemeen beeld, maar geen absolute zekerheid.

In 1819 koopt G.J.O.D. Dijkers, ontvanger particulier te Almelo, Weleveld van de laatste Van Hambroick, die het huis in 1804 liet afbreken. Omdat vanaf dat moment de eigenaar niet meer op het goed woonde, kreeg Weleveld de status van belegging. Voor een beter overzicht daarvan gaf Dijkers in 1821 opdracht aan L.M. Schukking een beheerskaart, verder SK, te maken. De Welevelder boerderijen staan met naam zo nauwkeurig mogelijk op deze kaart ingetekend, waarbij richting en vorm te zien zijn. Een belangrijke verbetering ten opzichte van de HK.

Nog weer mooier wordt het wanneer de eerste kadastrale kaart, verder KK, uit 1832 verschijnt. Eindelijk een absolute zekerheid, maar natuurlijk wel afhankelijk van de meet- en tekentechniek van die tijd. Op de SK en de KK staan op Weleveld drie boerderijen die inmiddels verdwenen zijn. Dat zijn Oud Esschering, Zweershuis en Nardus Mulder. De laatste werd afgebroken kort nadat Cato Hänisch-ten Cate in 1908 Weleveld kocht. Nardus Mulder was geen volgewaarde boerderij, maar de woning van één van de twee molenaars op de Welevelder watermolens, een korenmolen en een oliemolen en behoorde tot de vrijing van Weleveld. Het gebouw stond schuin tegenover het huidige Muldershuis aan de andere kant van de Bekkingvelderweg. Vanwege de vergravingen van de Bornsche beek aldaar in 1935 en nadien in 1994 zal er niets meer terug te vinden zijn, want Nardus Mulder lag waar nu de beek loopt. Bij de vergraving van 1994 is nog gekeken naar eventuele resten, maar toen is al niets meer gevonden.

het voorvoegsel "oud", van de boerderij Esschering aan de Zenderensestraat. Deze boerderij behoorde tot Weleveld, maar werd in 1970 aan de bewoners, de familie Jansen, verkocht. Oud Esschering is niet te vinden op de HK, maar wel op de SK en de KK. Wellicht niet ingetekend op de HK omdat het niet een volgewaarde boerderij betrof of te klein was of gewoon niet door Hottinger c.s. gezien. Wellicht is het ook te veel eer om Oud Esschering een kranesboerderij te noemen. Wat opvalt is de relatief grote afstand waarop deze lijftucht van de hoofdboerderij lag, namelijk 700 m hemelsbreed, terwijl lijftuchten in den regel naast of in de onmiddellijke nabijheid werden gebouwd.

Oud Esschering (zie de pijl) afgebeeld op de kadastrale kaart van 1832.

Oud Esschering was de lijftucht, vide

Het zwarte blokje (zie de pijl) is Oud Esschering met ter oriëntatie de naam/ bewoner van bestaande woningen. Geheel boven de huisplaats van Weleveld.

Op de Chromotopografische Kaart des Rijks 1: 25.000 blad 379 BORNE, Verkend 1882, Herzien in 1903; ged. Herzien in 1910, verder CKR, staat Oud Esschering nog vermeld. Bij de aankoop van het zuidelijke gedeelte van Weleveld, waaronder perceel Borne A309, door Cato ten Cate op 16 februari 1909 wordt gesproken van *de onroerende goederen gelegen in de gemeente Borne kadastraal aldaar bekend in Sectie A nummers 309, 310, 311, 312 en 588 als huis, schuur en erf, hooi- bouw- weiland en hakhout samen groot vier hectaren drieënvijftig aren twintig centiare*. Hieruit volgt dat Oud Esschering nog bestond op het moment van de aankoop. Maar in de archieven van Weleveld of van de gemeente Borne, waar mevrouw Anja Tanke naspeuringen deed, is niets over een afbraak te vinden.

We moeten echter aannemen dat de lijftucht kort na de aankoop is afgebroken waarbij A309 landbouwgrond werd. Want het perceel waarop deze lijftucht eens lag, kwam in 1910 in gebruik bij de familie Hilbrink, die toen De Schuur aan De Bieffel betrok. Daarbij doopte Cato ten Cate De Schuur om in Hendrikshoeve naar haar pas geboren zoon. Toen in 1966 Hendrikshoeve ophield een boerderij te zijn, werd de naam in Jachthuis veranderd, naar de jachtkamer door Dikkers direct bij de bouw van De Schuur in 1874 daaraan vastgebouwd.

Het perceel A309 kwam daarna in pacht bij de familie Ter Keurs op Bos Roelof tot en met 2002. Vanwege de bodemgesteldheid en de vele stenen in de bodem, resten van de oude lijftucht, was het landbouwkundig gezien een marginaal perceel. In 2001 werd er voor het laatst mais geoogst. De trekker zakte toen tot over de assen in de vette grond en de oogst bleef daarom gedeeltelijk op het veld staan. Het wild, met name de reeën, hadden daar geen bezwaar tegen en daarom werd besloten hier een wildakker in te richten. Katjeswilgen begroeiden snel een hoek van het perceel en zo ontstond op natuurlijke wijze een fraai stukje moderne wildernis. in bezit genomen door reeën, hazen, egels, kraaien, konijnen en fazanten met soms een passerende vos.

Van Oud Esschering geen spoor meer. Het was iedere keer weer een merkwaardige gedachte wanneer je er langs liep te bedenken dat daar vele decennia of misschien zelfs eeuwenlang mensen hadden

gewoond, gewerkt en geleefd met hun lief en hun leed.

In 2013 kwam een vrijwillige kavelruil tot stand waarbij aanpalende percelen opgedeeld werden en de omgeving behoorlijk veranderde. Perceel A309 bleef weliswaar net onaangetast, maar de nog vaag te onderscheiden grenzen werden in het veld onzichtbaar omdat het in een groter geheel van nieuwe natuur werd opgenomen. Daarmede werd de plaats waar Oud Esschering had gestaan navenant vager.

Die locatie geheel verloren te laten gaan was jammer. Voorts is het nu met hulp van de moderne techniek, met name GPS, mogelijk geworden tot een redelijk nauwkeurige plaatsbepaling te komen van deze lijftucht op basis van de KK en de daarop staande perceelsgrenzen. Daarom is besloten Oud Esschering in het landschap te gaan markeren.

Rentmeesterskantoor Bureau Eelerwoude was zo vriendelijk op een gecombineerd beeld van luchtfoto en kadastrale perceelsgrenzen enige coördinaten in te meten volgens het RD, Rijksdriehoekmeting. Die punten werden op een vel millimeterpapier gezet met daarop ook het RD grid. Via een ver grote deelafdruk van de KK konden de afstanden

van de vier hoeken van Oud Esschering naar de de perceelsgrenzen ingemeten worden. Die afstanden konden daarna op schaal op datzelfde millimeterpapier gezet worden. Zo werden de coördinaten bepaald van de vier hoeken van de lijftucht, die zo'n 9 bij 12 meter groot is geweest. De dikte van de lijntjes op de KK heeft uiteraard de nauwkeurigheid van dit proces negatief beïnvloed.

Een gelukkige bijkomstigheid was dat het bureau RAAP met een geofysisch onderzoek op Weleveld bezig was. Voor de heer Verschoof van RAAP was het een kleine moeite met zijn uiterst nauwkeurige GPS die vier

punten in het veld te markeren. Daar staan nu simpele betonpalen van ongeveer 1.10 m

boven de grond, geverfd in de kleur van Bentheimer zandsteen zodat je toch ziet waar de hoeken van Oud Esschering ooit stonden zonder dat de palen een storend element in het landschap zijn.

Het mooiste moment kwam toen er een gat gegraven moest worden voor de vierde en laatste paal en op ongeveer 50 cm onder het oppervlak op een stuk fundament van de oude lijftucht werd gestoten. Er is niet verder gegraven om te zien of we ook nog precies op een hoek zaten, maar mede hierdoor mag aangenomen worden dat de palen met een redelijke mate van nauwkeurigheid in het veld

Oud Esschering anno 2014. De palen 1 t/m 4 markeren de hoekpunten. De vierde staat op een stukje oude fundering. Op de achtergrond de woning van de familie Braamhaar aan de Hebbrodweg.

staan. Binnen de palen is een speciaal weidebloemenmengsel gezaaid zodat het er uit verte vriendelijk gaat uitzien.

Nu rest nog Zweershuis, dat wel op alle bovengenoemde kaarten staat. Een wat moeilijker geval omdat op dat perceel nu bos groeit met veel bramen, waardoor de situatie minder overzichtelijk is. De berekeningen zijn inmiddels gemaakt. Rest nog het inmeten in het veld en het plaatsen van palen.

Noot:

De foto op deze pagina en beide kaarten op voorgaande pagina's zijn verzorgd door de auteur.

---

70 jaar bevrijding in april 2015. Oproep aan onze leden

Verhalen

Het eerste nummer van jaargang 2015 van *Boorn en Boerschop* zal geheel in het teken staan van 70 jaar bevrijding. Graag willen we leden (en/of hun bekenden) die de donkere oorlogsjaren meemaakten, oproepen om verhalen met ons te delen. Hierbij gaat het niet in de eerste plaats om het grote landelijke gebeuren, maar over het plaatselijke. Het lief en leed van de "gewone" Bornse burger. Als u denkt dat u wel en wee met ons kunt delen, neem dan contact op met de redactie. Adressen staan in het colofon vermeld.

Foto's en items voor tentoonstelling

In hetzelfde kader zal onze vereniging een fototentoonstelling samenstellen. Wij willen hierbij iedereen oproepen om eens in de oude fotoalbums te duiken om te bekijken u nog foto's heeft die scènes van oorlog of bevrijding laten zien én die de vereniging mag gebruiken op de tentoonstelling. De foto's worden gescand, originelen ontvangt u zo snel mogelijk weer terug. Ook andere spullen als bonkaarten, persoonsbewijzen, etc. zijn welkom.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking. U kunt zich melden op het HIP op de tweede etage van de bibliotheek, of via info@heemkundeborne.nl dan wel, archieff@heemkundeborne.nl, of telefonisch bij een van de bestuursleden.

Loat mer kuuln, 't löp wal lös

Sybrand Lammers

Wat klaagt wat leu toch oawer 't weer
Het is nooit good, gen enkel keer
Dan is 't te dreug, dan is 't te nat
Dan weijt de wiend wier völ te hard
Dan is 't te schroa, dan is 't te koold
Dan is 't weer völ de gries in 't hoolt
En gef dat dan weer ies of snee
Dan zint ze ook weer nich tevree
Want vrös het mangs 'n betje lang
Dan maakt ze zich ook al weer bang
Want as 't late veurjoar is
Dan dént ze 't wodt met 't zommer mis!
Mér koemp d'r toch völ zunneshien
Dan mag men dat ook weer nich lien'n
En löp weer menigeen te klaag'n
En hopt ze weer op reeg'n daag'n
Zo zee'j wal, hoo of het ook geet
Dee könt zich nergens meer bie'j legg'n
Hebt oaweral wat van te zegg'n
Mér, al moppert dan ook alleman
De natuur trek zich doar niks van an
Geleuwt mér dat dat better is
Want aans dan was het zeker mis
Dan mérken wie'j nog völle meer
Dat er herrie was, en dan om 't weer
Dan zo'j ees wat vernem'n
Wol 't elkeen aandere hem'n
Dus mör wie'j almoal leern
Zoender moppren 't weer te accepteer'n
Of now de zön schient, réégn't of het vrös
Loat 't mer kuuln, 't löp wal los.

Een oude foto van een vliegtuig

Gé Nijkamp en Anja Tanke

Een paar jaar geleden laat Gé Nijkamp deze foto zien: een groepje mannen die poseren bij een nagemaakt vliegtuig op een ouderwetse kar met houten wielen. Gé heeft de foto gekregen van een goede bekende. Wie zouden die mannen toch zijn? Waarom staan ze bij dit vliegtuig? Waar en wanneer zou deze foto gemaakt zijn? Vragen en nog eens vragen. Samen hebben we geen enkel antwoord. We menen in de meest rechtse persoon een heel jonge Jaap de Wit, de zoon van de telegraafkantorhouder in Zenderen¹, te herkennen. Zo'n foto intrigueert en dan wil je er toch meer over weten. In dit geval lukt dat echter niet.

Onlangs ziet Gé in een speciale winkelweekeditie, die de Borsche Courant tezamen met de Nieuwe Hengelosche Courant op 30 augustus 1928 uitbrengt, een bericht over een vliegtuig in een optocht. Het trekt onmiddellijk zijn aandacht. Zou het bericht wat te maken hebben met de oude foto?

Nu moet het toch lukken wat meer te achterhalen. Uit het krantenbericht blijkt het volgende. Het is feestweek in Borne: op 30 augustus start de winkelweek, Koninginnedag wordt de 31ste gevierd en voor de eerste keer wordt een landbouwdag georganiseerd². Op 31 augustus staat onder andere een zogenaamde allegorische optocht door het dorp gepland. Er zijn 31 deelnemers, waaronder kabouters, koopvrouwen, cowboys en indianen, diverse auto's en versierde karren met o.a. Tirolers, wintersporten het vliegtuig Holland Indie-vlucht.

In de jaren '20 neemt het vervoer van post als luchtvracht letterlijk een grote vlucht. Het is voor die tijd een enorme ontwikkeling waarover veel in kranten geschreven wordt. Post voor gebieden overzee gaat niet meer per boot maar waaghalzen leggen met kleine vliegtuigjes grote afstanden af. De eerste binnenlandse Nederlandse postvlucht, een enkele reis van Schiphol naar Batavia vindt plaats in 1924. In 1927 vindt de eerste retourvlucht Nederland – Nederlands Indië plaats met het vliegtuig "de Postduif".

Het vliegtuig dat meedoet met de optocht is ingeschreven door de gebroeders Hulshoff. Met deze inzending winnen zij de juryprijs³.

Wie zijn dan toch de gebroeders Hulshoff? In het bevolkingsregister staan meerdere gezinnen Hulshof(f) vermeld. Het gezin van Johan Barend Hulshoff blijkt het juiste te zijn. Hij is brievenbesteller en zijn zoon Hendrik Abram heeft hetzelfde beroep.

Het echtpaar Hulshoff heeft nog meer kinderen. De zoons hebben allemaal technische beroepen, zoals metaalbewerker en tekenaar.

Het toeval wil dat Gé af ten toe nog contact heeft met Hans Hulshoff. Zijn vader is Johan Marie en deze is op zijn beurt een zoon van de genoemde postbode Johan Barend Hulshoff. Hans is in het bezit van een aantal foto's van het vliegtuig in afgebouwde staat. Eén daarvan beelden we af op de volgende pagina. Hij vertelt aan Gé dat hij altijd heeft gedacht dat het vliegtuig en de bouwers iets met post te maken zou moeten

Een vliegtuig in aanbouw, de bouwers poseren er trots naast.

Links Henri Geert Hulshoff en rechts Johan Marie Hulshoff, toepasselijk gekleed als piloten bij het door henzelf gebouwde vliegtuig.

hebben. Uit een andere bron worden onze gedachten bevestigd. Op de door Hans Hulshoff ggestuurde foto is het woord 'duif' duidelijk leesbaar. Voor postbodes zal een dergelijk onderwerp, het vervoer van post per vliegtuig in plaats van met de boot, vast veel gespreksstof gegeven hebben. Het was dé grote ontwikkeling op hun vakgebied in die tijd.

Nu is het raadsel opgelost, of misschien toch niet? De auteurs van dit verhaal zijn het er samen niet over eens dat de afgebeelde foto's van hetzelfde vliegtuig zijn. Wat denkt u?

Met dank aan:

De heer H. Hulshoff voor het ter beschikking stellen van bovenstaande foto.

Bronnen:

1. *Boorn & Boerschop* 2009-2 Artikel over Jaap de Wit.
2. Gezamenlijke uitgave van *Bornsche Courant* en *Nieuwe Hengelosche Courant* 30 augustus 1928.
3. *Bornsche Courant* 5 september 1928.

Bij gelegenheid van de vluchten in 1924 en 1927 geeft de PTT in 1928 twee luchtpostzegels uit.

Zegel 40 cent:

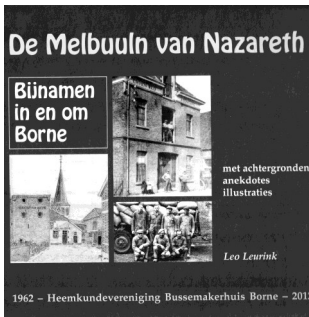
G.A. Koppen, bekend door de postvlucht Nederland-Nederlands-Indië en terug in 1927.

Zegel 75 cent:

A.N.J. Thomassen à Thuessink van der Hoop, bekend door de eerste postvlucht Nederland-Nederlands-Indië in 1924.

Wat nog niet (of niet juist) in het bijnamenboek 'De Melbuuln van Nazareth' staat. (5)

Leo Leurink

Het is al weer ruim twee jaar geleden dat het boek over Bornse bijnamen werd gepresenteerd. Veel reacties bereikten mij; u hebt deze in de vier voorgaande edities van dit blad kunnen lezen. Maar nog altijd komen er, weliswaar in afnemende mate, (vaak) aanvullende reacties binnen. Maar zoals u begrijpt kunnen we niet eeuwig blijven uitwijden over dit fenomeen, dat overigens niet alleen in Borne voorkomt. Met deze vijfde aflevering wil ik er nu een punt achter zetten. Valt er in de toekomst toch nog iets bijzonders te melden, dan kunnen we daar eventueel via een apart artikel wellicht nog op inhaken. Ik dank een ieder van u die mij reacties deed toekomen, waaronder zowel leden van de heemkundevereniging als ook niet-leden.

Wel moet mij van het hart en dat geldt vooral voor de desbetreffende heemkundeleden, dat ik hun welkome, veelal aanvullende als ook verklarende, reacties liever vóór het verschijnen van het boek had ontvangen. Daarbij doel ik dan op de, aan het boek voorafgaande oproepen in dit blad, als ook op de ledenavonden. Dan was dit unieke Bornse bijnamenboek niet alleen completer geweest maar had ook wat minder foutjes bevat. Hoewel dat laatste op totaal ca. 1000 bijnamen, procentueel gezien, best meevalt. In de tweede druk, die vrij kort na de 1^e druk verscheen, zijn toch al een aantal aanvullingen en aanpassingen opgenomen. Verder wil ik de in bijnamen geïnteresseerde lezers graag even verwijzen naar het slot van dit artikel waar ik hun aandacht vraag voor de mogelijkheid een apart supplement, behorende bij het Bornse bijnamenboek, te verkrijgen. In deze laatste aflevering, kom ik nog even terug op mogelijke achtergronden van de bijnaam 'Zwanenbett'n', op de 'Hesselder'-bijnamen en ('te hooi en te gras') nog wat aanvullingen.

Nogmaals Zwanenbett'n

Een telefoontje van Rob Kummelt, de man achter 'Robs Archief' met een steeds groeiend aantal gedigitaliseerde films over Borne, ging onder andere over de achtergronden van afbeeldingen van een zwaan. Dit in verband met de Bornse bijnaam 'Zwanenbett'n', na zijn ontmoeting met een nazaat van de familie Mulder, die deze bijnaam draagt. Zoals in het bijnamenboek nader omschreven, is deze bijnaam zeer waarschijnlijk terug te voeren naar de waardin van de Bornse herberg "de Zwaan". Deze herberg, al genoemd vanaf 1700, heeft tot in de 19^e eeuw ergens aan het begin van de Oude Almeloseweg gestaan.

In de oudheid en tot ver in de middeleeuwen werd de afbeelding van een zwaan, in verband gebracht met prostitutie. Bij nader onderzoek stuitte ik op het boeiende boek 'De vogels van Jeroen Bosch' van de auteur Thijs Kaspers. Kaspers onderzocht vooral de beeldtaal in de wel zeer wonderlijke schilderijen van de bekende schilder Jeroen Bosch, die leefde van 1450-1560. Veel van wat op zijn doeken is afgebeeld, blijft door een verborgen waas omhuld. Maar Kaspers boek citerend, lezen we: "De beeltenis van een zwaan is eveneens veelzeggend. In de klassieke oudheid was de zwaan aan Venus gewijd.

Voorbeeld van een uithangbord: café en stalling de Zwaan

Bredero gebruikt swaen(tje) in de zin van prostituee, een betekenis die nog lang in zwang bleef. Vondel gaf in zijn 'Noah' de zwaan weer als een minzieke vogel. In de Middeleeuwen en ver daarna prijkte de beeltenis van een zwaan dikwijls op het uithangbord der herbergen, ook de nette".

Maar of de betekenis die Bredero er aan geeft ook geldt voor onze vroegere Bornse herberg 'de Zwaan' lijkt mij wel wat te ver gezocht voor de, al in 17^e eeuw genoemde (rooms-katholieke) uitbaters in het kuise(?) en nederige dorp Borne van toen. Maar ik citeer ook nog even de hier volgende voortzetting: "De lange nek van dit dier, veelal onder de waterspiegel vertoevend, maakte hem tot een 'nathals'; het was beeldtaal voor 'hier kun je goed drinken' Een zeventiende-eeuws rijmpje luidt derhalve:

"De swaen voert ieder kroeg, zowel in dorp als stad / Omdat hij altijd graeg is met de bek in 't nat".

Laten we het voor onze Bornse herberg maar op deze laatste strekking houden.

Karakteristieke 'Hesselder' bijnamen

Op de pagina's 43 en/of 44 van het bijnamenboek is een boerderijrijmpje over vroegere ingezetenen van de aan Borne grenzende buurtschap Hesselder opgenomen. Uit mijn ken-

nissenkring kreeg ik van een ingezetene uit Hengelo een aantal oude edities van het blad 'Oald Hengel' ter inzage. In een artikel hieruit van Dr. H. Reyners, getiteld de 'Vondermeden op 't Hesselder', kwam ik een completere versie van dit rijmpje tegen. Volgens Reyners stamt het uit de 19^e eeuw en doen er van dat rijmpje verschillende versies de ronde. Hier dus de versie van Reyners die eveneens doorspekt is met veel 'Hesselder' bijnamen en ook hier weer enigszins komisch overkomt:

*'Klap-Graets woont in 't westen,
'n Bekkert is gene besten.
De Strot schrif met 't rooie kriet,
Fottenboer is 't oale heudje kwiet.
Demmer löp met zien platten bek,
'n Strieker freul is ginne gek.*

*Hazen Jaân sliep ziene biele
Wegters' Jaân zee 'zoo mien ziele'.
Mieke Sien hef ginne man,
Dina's Gait Jaân slöp achteran.
Bie 'n **Strokap** kokken ze de verken smoel
achter in de bietenkoel.*

Te hooi en te gras; nog wat aanvullingen, etc.

Prof. Ir. Jan Wiggers (Hoevelaken), al eerder aan bod in aflevering nr. 2) verwees nadien nog naar een bijnaam voor de familie Ganzeboom, die woonde tegenover zijn grootouders aan de Beerinksweg: *'Niet zo verwonderlijk was hun bijnaam 'de Gaans'. Eén van de zonen had een windbuks. Daar schoot hij mee op vogeltjes. Op een keer toen hij op een vogeltje schoot, ketste het kogeltje af op een tak en trof Ria, mijn zus, in het oog. Het is geopereerd maar haar hele leven lang heeft ze de gevolgen ondervonden'.*

Van eveneens oud-Bornenaar Wim (Willie) Kamman uit Aadorp, kreeg ik de volgende aardige reactie: *Ontzettend genoten heb ik van het boek 'De Melbuuln van Nazareth'. Het mag dan wel niet wetenschappelijk zijn, er valt mijns inziens vrijwel niets tot niks op aan te merken. Hulde, verbazing en respect voor dit huzarenstuk. Of zoals mijn vader vaak zei: "le kön't oe nich begriep'n, meer is t'r nich van!!" Het is bovendien fraai te ontdekken dat mijn ludieke oom Bernard (Bé) Kamman een niet onbelangrijke bijdrage heeft geleverd (Wim doelt hiermee op Bernard's bijnamenschrift / L.L.)*

In dit verband nog een opmerking mijnerzijds. Het betreft hier de "bijbenaming" van Albert Blok. *Van de illustere figuren, een stuk of vijf, die jarenlang de Prinses Irenebank op het Dorsetplein bevolkten, en waarover oom Bernard smakelijk kon vertellen, herinner ik mij nog maar twee personen: ene Venerius en dan, heel vaak ter sprake, Albert Blok, alias TOM MIX, de Cowboy.* Andere bankzitters uit die tijd, hier ter aanvulling, waren: de oude Limbeek met zijn lange witte baard, 'Sluurs Trui' (Leushuis), peuken-

verzamelaar 'Jan van de Pel' en Vlutters (alias 'het Neusje' / (L.L.)

Nogmaals Rob Kummelt; hij gaf nog een tweede bijnaam aan voor Gerard Lenferink, in wiens (voormalige) huis, aan de Azelosestraat, Rob nu woont. Deze Lenferink werd (inderdaad) ook wel 'Kalvergraedske' genoemd.

Tot slot Ben Prinsen uit Oldenzaal die informatie vroeg over de bijnaam van zijn opa Bernardus Prinsen, geboren in Borne (1882) en gehuwd met Johanna Grave Oude Meijerink. *"Ze woonden voordat ze naar Hengelo verhuisden aan de Ennekerdijk in of nabij klöpkeshuuze. De familie werd 'de Kwaak' genoemd."* De bijnaam 'de Kwake' is in Borne inderdaad bekend. Drie bronnen (zie bijnamenboek, pag. 154) maken er melding van, maar de officiële familienaam werd daarbij niet vermeld. Die is nu dankzij Ben Prinsen weer boven tafel gekomen.

Strott'n Mieke

Ook is bekend dat Borne meer dan 40 klopjes telde; dus waren er ooit meerdere klopjeshuizen; ook dus aan de Ennekerdijk. Maar ze zijn op twee na allemaal verdwenen. Laten we dit erfgoed, waaronder de bedreigde klopjeshuizen aan de Koppelsbrink, als de laatst kloppende getuigen, blijven koesteren. **Als dit Borse beeldmerk verdwijnt, dan klopt er iets niet!**

Een suppletie op het bijnamenboek?

Zoals ik in de inleiding van dit slotartikel al heb aangegeven, bied ik de in bijnamen geïnteresseerde lezers de mogelijkheid aan om over een suppletie te beschikken op de (naar uw keuze) 1^e of 2^e druk van *De Melbuuln van Nazareth*. In de suppletie zijn zowel aanvullingen, correcties als nieuwe bijnamen verwerkt, met onder andere de nodige verwijzingen. Het is een digitale versie, die u zo u wilt zelf kunt (laten) uitprinten. De digitale versie, die ik nog niet volledig heb verwerkt, stel ik te zijner tijd gratis beschikbaar.

Uw opgave graag via mijn e-mailadres leo.ria@planet.nl. Eventueel telefonisch via tel. 074-2663160, in het geval u niet e-mailt. Graag bij uw aanmelding de opgave, welke suppletie u wilt (van de 1^e of 2^e druk) en naar welk e-mail adres ik het kan verzenden.

Achter de klapduuren

Johan Kwast

'k Heb et naa in de rugge, al 'n paar wekke. In de wonkamer steet mien berre, 't tillefoon binnen griepofstaand. 'n Paar wekke strakke röst zal mij good doen. Mear der keump nich völ van terechte. Wat wi'j ok; iederbod angeloop en 'n kuierdroad, doar he'k ok nich oawer te klagen. 'k Kom der met in't zeekenhoes terechte.

Wiej schriewt weentermoanden 1969-1970. "En noe plat op de rugge", is alns wat der te kiezen oawer blif. Ik noa 't wekeand 's moandaagenssmorgens der voort hen. De ofdeling neurologie, dee mij tam möt maken, zit vol. "He'j der ok bezwoar tegen da'j achter de klapduuren komt te liggen?" Wat weet ik van achter de klapduuren. As der mear 'n berre steet en ik der de rugge wier tot 'n willen krieg, maakt et mij nich oet. Op de 'psychiatrie', dee der noast lig en oonder de zölfde afdeling vaalt, is ruimte genug.

't Zeekenhoes in Hengel.

Effen later krieg ik gezelschap van een den wal verkassen wil. Doar lig wiej dan te liggen. 'k Zee kale witte muren, 'n nachleampke op stoolheugte an de muur en 'n kruusbeeldje dat wat hoger haank. De oawerige bedbewoners bint lopend pesjeant en hebt dagtherapie. Hier bin ik dus zes wekke oonder de pannen. Ne aandere keuze he'k aans ok nich. 't Etten smaakt mij good en met wat te leazen en völ sloapen, kom ik duch mij nen helen eande. Mear, de hele wekke wal innemen en nich wat kwiet wörden, dat leawert preblemen op. 't Is vriedagmirrag. 'k Bin slech te pas; kopzeerte en boekzeerte he'k, 'k knap zowat. Klisma's doot eur weark nich. Ne grote spuit keump der an te pas. Binnen de kortste keren geet 't schearm um 't berre en de platte panne oonder mij. En doar geet 't hen. De zusters könt 't hoast nich ofgriepen. Wat wi'j ok, vief daage etten keump lös. En ne loch, bar, bar, bar. 't Gebuurt net oonder 't sprekuur, zöj net zeen. De bezeugers hoolt et der tusken oet. Met zien allen

vluht zee 'n gaank op. Bij "sein veilig" kiekte ze nich al te vreundelijk noar 'n doader, mear ik kan 't ok nich te helpen, dat kaank nich.

't Is nich um kwoad te spreken, mear zo heanigan wördt et ok duudelijk wat liggen "achter de klapduuren" inhooit. Ene ligt der, den könt zee 's moargens met gin meugelijkheid op tied noar "De Refter", de etzaal hen kriegten. Zee bint et zat. 'n Dag of wat em alleen op 'n gaank zetten en doar loaten etten, helpt ok niks. Oeteandelijk beloawt zee em: "As ie moargen op tied in De Refter bint, dan mag ie vuurbidden." "Noe he'k et pas good terechte", zeg –e tegen oons. "Noe kaank nog langer in berre bliwen. Zoonder mij könt ze niks beginnen!" As zien dochterke op 't bezeukuur eure poppe achter hef 'eloaten, zeg –e: "Noe köj wil hebben." Hee zet et schearm um zien berre en as ne zuster keump en vrög wat dat te betekenen hef, zeg –e: "Zuster, ik krieg nen kleanen, ie könt der op wochen." 'n Vrömd spul; effen later komt ze met zien beaden kieken. Hee voort stönnen en krönnen, vuur gek en onwies: "'t Is zo wied", röp –e. De poppe trek –e oonder de dekkens vot en smit et ding de zusters too. Zee schrikt zich lam: "Ie loeder", zeait ze.

Dan he'w der nog 'n klean vreundelijk oald keerlke. Zienen stiel is kleermaker. 'n Helen dag rekkent –e zich suf, hee is met de earfenis an 't verdelen. Keump der een de zaal op, of geet met 'n berre an 't trekken, dan möt –e wier oawerniejs beginnen, ducht em. Hee keump der nich kloar met. 's Nachs zit –e vaak rech oawereande, pröt drok in zich zölf en maakt nietse neabewegingen. 'n Jäske möt nog kloar. In 'n duusteren is –e regelmoatig droad en noale kwiet; hee raakt kats van slag. Mangs köj ok lachen. Ziene vröw en zön komt em trow bezeuken. Al 10 minuten vuur 't sprekuur komt zee met de bus an en komt meteen de kamer in. Ze möt ok 10 minuten eerder wier vot. 't Keerlke strit voort 't berre oet, de lange witte oonderbokse an, met 't kruus op kneehugte. Zoo geet –e bij eur zitten, 't is gin gezichte. En zo brech –e eur ok vot de kamer oet. Ie zeait der niks an; vuur em is 't bezeukuur of'elopen, peunt oet. En leu of nich, de lange oonderboksenparade geet gewoon verdan.

Op 'n moal komt de zusters der met nen oalen in nen rolstool an schoewen. Lappen um 't heuwd,

schoolder oet 't lid, enen aarm in de lichte en alns boont en blauw. Hee schient boawen van de trap of te weane 'etommelt.

Hee lust um geern, köj zo mearken. Met völ gewosel kriegt z'em 't berre in. 't Rookgerei nemt z'em voort of, protesteren helpt nich. Hee zeg: "k Wil hier oawerdag wal liggen, mear 's oawen goa 'k noar hoes, in mien eagen berre sloapen". Zee loat 'm mear kuieren, want dat kan -e. Hee hef langs de spoorliene 'ewearkt, is völ vriejheid 'eweand en hef regelmoatig strikke 'ezat en zo, dat past bij em. Mear der zit ok meandere strekke in em. Met zienen stoppelboard van 'n paar daage, maakt ne jonge zuster voort kennis. Hee röp eur ees kotter bij te kommen. Trek eur noar zich too en wrif weeld met de stoppelen oawer eure kennebakken. 't Deertje scheeuwt et oet van pien en heult et der tusken oet. De wach wördt um good an 'ezeg, wat meant -e wal nich!

Hoo -e de ankeump, is 'n roadsel, met 's oawens rookt -e zien beste. "Meneer, rookt u?", vrög ne zuster em. "Poh nee, ie majt hier toch nich roken", zeg -e. De braandende sigarette hef -e onge-mearkt al oonder de dekkens frommeld. Leawens-geveurlijk, mear hee döt gewoon.

As z 'em vraagt of -e ok keender hef, zeg -e: "Joa, wal twee en 'n half dozien, (8 dus)." De zuster trapt der in. "Wat, zovöl (30) en dat almoal bij ene

vröw?" "Joa, wat dach ie dan." Binnen de kotste keren bint der heel wat jonge verpleegsters dee em de zölfde vroage stelt. Heanig wördt 't eur duudelijk dat -e ze almoal mooi bij 'n bok hef 'edoan.

As -e noa 'n paar daage wat better toonbaar is, nemt ok ziene metwilligheid too. "En noe wil ik vanoawend noar 't hoes." "Keump niks van in, ie bliewt mooi hier." Oeteandelijk krig -e nen reem strak oawer 'n boek, zo kan -e 't berre nich oet. Joa, dat wal, mear met al 't kleaien en wosselen, haank -e dwars in berre met de bene boeten boord. As de zusters vuur 't dearde moal der an te pas komt, nemt zee aandere moatregelen. An 't veuteneande, in elken hook een, krig -e ok nen reem oawer 't oonderbeen. 't Is al wal drie uur in 'n nach. Hee wosselt en wosselt nog al verdan, mear noe lig -e good veraankerd. Gin meanske dee 'n ooge dichte döt. Doodop heure wiej em nog zeggen: "'t Is net of ik in 'n hazenstrik zitte", en dan wördt et röstig.

"Achter de klapduuren", good dat der zowat is, as 't neudig is. Mear a'j der te lange bint, dan kriegt der nog wat van. Vuur mij is zes wekke meer as zat. Zoonder zeerte in de rugge, zo stief as nen boom, mag ik 't zeekenhoes oet. Ie heurt der nich, als gezond meanske achter dee klapduuren, mear ja.....

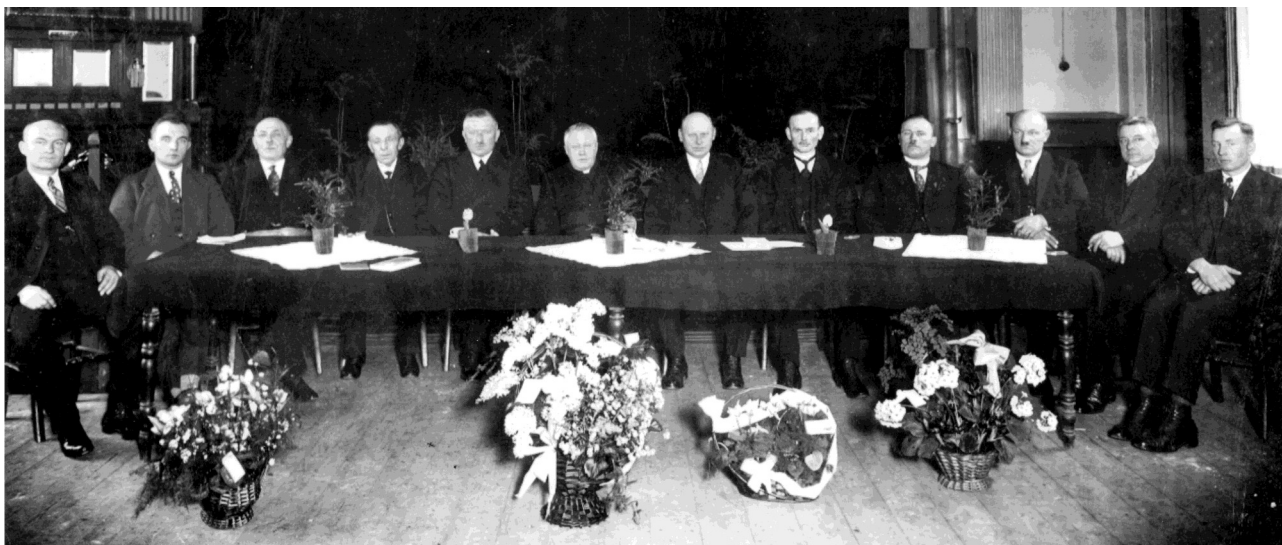

Het bestuur van de Vincentiusvereniging in 1930

Harry Kroeze

Eind 1930 bestaat de Vincentiusvereniging 75 jaar. Bij deze gelegenheid laat het voltallige bestuur deze foto maken in het st. Josephgebouw aan de Ennekerdijk. Over het werk van de vereniging kon u al eerder in Boorn & Boerschop 2012-3 een uitgebreid verhaal lezen. Onlangs vond Ben Schoemaker deze foto en dank zij Hans Leuwerink zijn nu ook de namen van de gefotografeerden bekend.

Van links naar rechts: H. Kuipers (lid), A.F. Immerman (.lid), B. Knoef (lid), B.J. Schoemaker (lid) en H.A. IJzereef (2^e president), pastoor Elskamp (geestelijk adviseur), B.J. Höfte (president), B. op de Woerd (secretaris) A.L. Rientjes (penningmeester), J. Knuif (lid), G.W. ten Tusscher (lid) en J. Siemerink (lid).

Van het Bussemakerhuis

Liesbeth Hassink

Vanuit het Bussemakerhuis kijken we terug op een mooi jaar waarin veel gasten hun weg naar het museum vonden.

Het afgelopen jaar

De fraaie en kwalitatief hoogstaande exposities: Schilderijen van Willy Schut, 'Leer-zaam' door JOYce van Heek, 'Tibbe' ingericht door Hennie Pol, 'Kruistoelen en Steensculpturen' door Jet en Peter van der Tol en tot slot de Quiltexpositie in samenwerking met Ity Kleinvak uit Delden trokken een gevarieerd publiek uit de hele regio.

De introductiecurssussen kunstgeschiedenis samengesteld en gedoceerd door drs Björn ter Keurs waren keer op keer volgeboekt. De avond workshop 'Wol op wol', begeleid door Sjaan van der Kooij en Anke Wessel, bracht een kleurrijk resultaat voor alle deelnemers. Waar we ook met veel plezier op terug kijken was het nieuw opgezette evenement 'Oud eten ontmoet nieuw eten'. Hierop komt komend jaar zeker een vervolg.

2015

Plannen voor het komend jaar zijn er ook volop. Komend jaar willen we graag de ruime voorkamer op de eerste verdieping inrichten met een expositie waarin zowel de familie- als bedrijfsgeschiedenis van de familie Spanjaard in beeld wordt gebracht. Een conceptplan ligt klaar en momenteel wordt er naar subsidiënten gezocht. Verspreid over het jaar zijn vier exposities gepland: Borduurwerk van Els Binnendijk, 70 jaar bevrijding, Afrikaanse textiel en wijwaterbakjes.

Begin augustus zal in het teken staan van een textielkunstroute door Borne, Herme en Zenderen.

Naast de al bestaande educatieprogramma's voor de groepen 5/6 en 7/8 starten we volgend jaar met de projecten 'Aap, Noot, Mies' en 'Zakdoekje leggen', voor de jongere leerlingen van het basisonderwijs. Ook wordt er verder samengewerkt met Lyceum de Grundel in Hengelo aan een project voor gymnasiumleerlingen.

Onze vaste activiteiten voor volwassenen als het Breicafé, Quiltochtend, Historische leeskring en de zondagmiddagen in samenwerking met Welzijn Ouderen Borne lopen het hele jaar door. Ik hoop u bij een van de activiteiten te mogen begroeten!

Quilten in het Bussemakerhuis

Elke tweede dinsdagochtend van de maand wordt er door een aantal enthousiaste dames gequilt in de fraaie tuinkamer van het Bussemakerhuis. Wij zoeken mensen die deze groep willen versterken. Gezelligheid staat voorop, neem uw quilt mee, bekijk patronen, help elkaar met problemen en wissel tips uit. Iedereen die het leuk vindt met gelijkgestemden

Klopjeswoning

Nu ik dit schrijf (oktober 2014) bestaat er nog grote onzekerheid over de klopjeswoning. Dit prachtige en zo kenmerkende pand aan de rand van Oud Borne, behoeft groot onderhoud en moet worden aangepast aan de huidige eisen voor wooncomfort. De kosten hiervoor kan de stichting Bussemakerhuis niet uit eigen middelen betalen. Het bestuur hoopt gezamenlijk met de politiek tot een oplossing te komen. Mocht dit niet lukken dan zal het bestuur moeten overwegen om een nieuwe eigenaar te zoeken die gevoel heeft voor de culturele waarde van de klopjeswoning en wellicht bereid is om de ingerichte kloppenkamer te handhaven.

Gezelligheid tijdens "Oud eten ontmoet nieuw eten."

een ochtend van ideeën te wisselen wordt van harte uitgenodigd langs te komen.

De tweede dinsdag van de maand 10.00 – 12.00 uur, kosten € 5,00 per ochtend, koffie inbegrepen.

Voorlopige agenda voorjaar 2015

Februari: Introductiecurssus kunstgeschiedenis

April / mei: Expositie in het kader van 70 jaar bevrijding

Elke 1e donderdagochtend van de maand: breicafé

Elke 2e dinsdagochtend van de maand: quiltgroep

Voor meer informatie, actuele data en tijden kunt u kijken op www.bussemakerhuis.nl of bellen met 074 2669636. U kunt ons ook volgen via facebook en twitter.

Tot slot wens ik u gezellige kerstdagen een goede start in 2015.

Boekennieuws

Jan F. Deckwitz

Titel : **Borne uit die tijd gekenschetst**
 Auteurs : H. Leuverink & L. Leurink
 ISBN : 978-90-810747-8-0
 NUR : 641
 Afmeting : 220 x 315 mm
 Aantal pagina's : 168
 Uitgever : Heemkundevereniging Borne
 Drukvoorbereiding : Harry Faber

Hans Leuverink zal voor u geen onbekende zijn, zeker niet als je al enkele jaren in de heemkundevereniging participeert. Hans is onlangs 80 jaar geworden; een gedenkwaardige leeftijd en voor de heemkundevereniging een gedenkwaardig moment. Dit omdat Hans het nodige voor de vereniging heeft gedaan; historisch onderzoek, verhalen schrijven en in het bijzonder . . . het maken van tekeningen! Honderden heeft hij er in zijn archief. Tekeningen die plekje in Borne, alsook de dorpsbewoners betreffen.

In de verschillende jaargangen van *Boorn & Boerschop*, maar ook in uitgegeven boeken, vind je de tekeningen van Hans terug. Menig schrijver heeft een beroep op hem gedaan om de verhalen te verlichtigen met een of meerdere tekeningen.

De heemkundevereniging heeft gemeend dit gedenkwaardig jaar voor Hans tot uitdrukking te moeten brengen, enkele jaren geleden verwierf hij reeds het erelidmaatschap, door bij gelegenheid van zijn 80ste verjaardag een boek uit te brengen waarin nog eens zijn tekeningen centraal staan en waarmee de recente Bornse geschiedenis tot uitdrukking komt. Bij de tekeningen is middels een kort verhaal de betekenis omschreven, consequent vind je het verhaal links en de tekeningen op ware grootte rechts in het boek.

Om meteen met de deur in huis te vallen, het boek is een "goudmijntje"! Een boek dat je naast je bed legt om voor het slapen gaan nog even te genieten van de bijzondere tekeningen en toegevoegde verhalen: met een glimlach zul je hierna in slaap vallen. Het boek betreft vooral markante Borenaren uit het recente verleden. Personen die gedurende een bepaalde periode de aandacht op zich vestigden door hun doen en laten, of betekenis voor de dorpsgenoten. Indachtig Hans zijn leeftijd, bevat het boek 80 tekeningen en verhalen die hierbij horen.

Ik als "Bornse allochtoon", heb er slechts enkelen van gekend. Na het lezen van de inhoudsopgave heb ik hen erop nageslagen, ik denk dan bijvoorbeeld aan Herman Velthof en Herman Liedenaum. Ik was getroffen door de uitbeelding maar ook door de karakterisering in de tekst. Heerlijk om dat alle-

BORNE UIT DIE TIJD GEKENSCHETST

**80 TEKENINGEN
VAN DE 80-JARIGE
HANS LEUVERINK**

HEEMKUNDEVERENIGING BORNE

maal nog eens terug te zien en te lezen.

Naast personen zijn ook enkele gedenkwaardige plekken in Borne vastgelegd: de Mariakapel, de Hemmelhorst, café 't Steertje en café Mol om er maar enkele te noemen. Je realiseert je gelijk ook, dat er een aantal personen en Bornse plekken in het boek ontbreken. Het vastgestelde aantal tekeningen van Hans zou zeker "tweemaal 80 tekeningen en beschrijvingen" kunnen opleveren. Maar zoals de inleiding in het boek dit al aangeeft: die 80 is gedenkwaardig! Dit was de aanleiding voor het bestuur het initiatief te nemen voor de publicatie en de keuze van Hans uit zijn verzameling tekeningen, passend bij een 80-jarige.

Al met al is het een mooi boek geworden niet alleen door zijn inhoud, maar zeker ook door zijn lay-out en uitvoering op getint papier en met een harde omslag. Een boek dat in geen enkel Bornse boekencast mag ontbreken.

Heeft u bij de voorinschrijving niet ingetekend dan kunt u het alsnog bekomen op de bekende manier bij het bestuur van de heemkundevereniging, zolang de voorraad strekt. Een aanbeveling: laat dit boek niet aan u voorbij gaan.

Nog leverbare uitgaven

Titel:	Prijs:
Periodiek Boorn & Boerschop. Verenigingsperiodiek van Heemkundevereniging Borne	€ 4,--
Rond Horst en Hof te Borne. Publicatie over Bornse inwoners v.a. 1850 (1981/ Heemk. ver. Borne)	€ 4,--
Borne, historie en volksverhalen. Jubileumuitgave van de Bornse Heemkundevereniging (1987)	€ 4,--
Grepen uit de historie van Borne. Deel 2, met zaakregister (1987 / Ria van Harten-Fransen)	€ 4,--
Kiek toch 's. Beeldkroniek over de gemeente (1988 / G.P. ter Braak & H. Noordhuis)	€ 10,--
Landweren, Borgen & Postwegen. (1990 / Ria van Harten-Fransen)	€ 4,--
Grenstwisten rond de gemeente Borne. (1991 / Ria van Harten-Fransen)	€ 4,--
Veertig jaar later. Jubileumuitgave van de Bornse Heemkundevereniging, verhalenbundel (2002)	€ 4,--
Och ewig is so lang. Zeven eeuwen Weleveld, landgoed en bewoners (2003 / Jet Spits)	€ 15,--
Kadastrale atlas 1832 Borne / Weerselo. Met kaartenmap (2005 / H.C.O. Zwolle)	€ 15,--
De hof te Borne. 800 jaar geschiedenis van Borne. (2 ^e druk, 2006 / H. Woolderink)	€ 10,--
Van Nazareth tot Nazareth. Religieus erfgoed in Borne (2009 / Jaap Grootenboer)	€ 8,--
Van Borghende tot Borne. Een overzicht van de Bornse geschiedenis (2009 / Martin Thiehatten)	€ 12,--
Een bijzonder energiek ondernemer. Rento Wolter Hendrik Hofstede Crull, 1863-1938, pionier van de de elektriciteitsvoorziening in Nederland (2009 / Jaap Tuik)	€ 15,--
Gerard Potcamp. Een Twents priester apostolisch vicaris tegen wil en dank (2011 / Hans Gloerich)	€ 20,--
Borne bij de tijd. 27 verhalen over het verleden van Borne (2012 / Hans Gloerich)	€ 10,--
De melbuul'n van Nazareth. Bijnamen in en om Borne (2012 / Leo Leurink)	€ 12,50
Ontduiken en onderduiken. Verhalen van joden in Borne. (2013 / A. Evertzen & S. Groenen)	€ 19,50

Leden krijgen 10% korting. Prijzen zijn exclusief eventuele verzendkosten. Genoemde uitgaven zijn verkrijgbaar bij het Historisch Informatie Punt van onze vereniging, gevestigd in het Kulturhus. Het HIP is geopend op dinsdagmorgen en woensdagmorgen van 10 tot 12 uur. Enkele uitgaven zijn ook verkrijgbaar bij de plaatselijke boekhandel.

**Voor uw taxatie
van
onroerend goed**

in verband met boedelscheiding,
suksessie - verkoop.

Tevens onteigeningsdeskundige en
boerderijen bemiddeling.

J.F.M. Hassels Mönning
makelaar en beëdigd taxateur
Lid Agrarische Sectie

Watertorenstr. 14 - Borne - Tel. 074-661581

**Honderd jaar
ervaring in drukwerk**

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon (053) 572 17 77 - Telefax (053) 572 62 75
E-mail hdh@hassink.nl